

Україна: Капіталістична напівколонія

Про експлуатацію та деформацію економіки України імперіалістичними монополіями та олігархами після капіталістичної реставрації 1991 року

Брошура Міхаеля Прьобстінга, міжнародного секретаря Револьюційної комуністичної міжнародної тенденції (РКМТ), січень 2023 року, www.thecommunists.net

Зміст

Вступ

I. Марксистська теорія імперіалізму та концепція напівколоній

II. Глухий кут бюрократичного сталінізму

III. Руйнівні соціальні та економічні наслідки капіталістичної реставрації

IV. Напівколоніальна деформація українського капіталізму після 1991 року

1) Олігархи: створення компрадорської буржуазії

2) Напівколоніальний постачальник сировини для капіталістичного світового ринку

3) Глибоко в пастці зовнішнього боргу

4) Іноземні інвестиції: імперіалістичне розграбування України

5) Міграція: Україна надає дешеву робочу силу

V. Україна: Залежна країна, розірвана між великими державами на Сході та Заході

VI. Прагнення Росії колонізувати Україну з лютого 2022 року та зусилля НАТО щодо збільшення свого впливу

VII. Шлях уперед: Від національного визволення до соціальної революції

Вступ

Початок вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року катапультивав цю східноєвропейську країну в центр світової політики. Це зобов'язує кожну політичну течію зайняти певну позицію з цього питання; до того ж, це стало ключовою демаркаційною лінією між тими, хто пристосовується або навіть капітулює перед тією чи іншою імперіалістичною великою державою, та тими, хто займає принципову інтернаціоналістську та антиімперіалістичну позицію на підтримку пригноблених народів.

Революційна комуністична міжнародна тенденція (РКМТ) та її секція в Росії - Соціалістична тенденція - від самого початку стали на бік України в її національно-оборонній війні проти вторгнення Путіна. Хоча ми не надаємо політичної підтримки буржуазному уряду Зеленського, ми підтримуємо визвольну боротьбу українського народу та закликаємо надати йому матеріальну підтримку (включно з військовою допомогою). Грунтуючись на такому підході - стати на бік пригноблених, ми (спільно) організували три конвої в Україну та інші акції солідарності. [1]

Водночас ми наголошуємо на подвійному характері конфлікту, оскільки справедлива війна українців поєднується з прискореним суперництвом між імперіалістичними державами. У цьому конфлікті між Росією та НАТО соціалісти повинні зайняти позицію революційного поразництва, тобто непримиренної опозиції проти обох таборів та проти всіх форм великодержавного шовінізму та мілітаризму (таких як санкції тощо). Таким чином, РКМТ виступає за інтернаціоналістську та антиімперіалістичну позицію, яку ми узагальнюємо в гаслі: "Захистимо Україну від вторгнення Путіна! Проти російського та натовського імперіалізму!". [2]

Ключовим аргументом на користь нашої позиції є аналіз класового характеру сил, залучених у цей конфлікт. На відміну від переважної більшості самопроголошених соціалістів, ми визнаємо імперіалістичний характер Росії вже понад два десятиліття. В її економіці домінують вітчизняні монополії, які вивозять капітал та витискають надприбутки з напівколоніальних країн (здебільшого, але не тільки, в Центральній Азії та Східній Європі). Аналогічним чином, економіка Росії вирає від великої кількості мігрантів, які надексплуатуються як дешева робоча сила. Водночас Росія є ядерною державою та ключовим гравцем у світовій політиці, яка за останні півтора десятиліття здійснила військове втручання в кількох країнах [3] (на додаток до двох кривавих війн проти героїчного чеченського народу). [4]

Оскільки в центрі уваги цього памфлету перебуває класовий характер України, ми не будемо тут детальніше обговорювати питання російського імперіалізму, тим паче, що ми вже зробили це в кількох памфлетах, присвячених цій темі. [5] З тієї самої причини ми не будемо в даному місці торкатися нашого аналізу західних держав і міжімперіалістичного суперництва і відсилаємо читачів до нашої книжки "Антиімперіалізм в епоху суперництва великих держав", а також до інших праць. [6]

РКМТ також завжди наголошувала, що Україна - на відміну від імперіалістичних великих держав (США, Росії, Китаю, Західної Європи та Японії) - має інший класовий характер, а саме, що вона є капіталістичною напівколоніальною країною. Це означає, що Україна, насамперед, не експлуатує та не пригноблює інші народи, а є жертвою імперіалізму. Хоча формально Україна є незалежною державою з 1991 року, по суті, вона перебуває під гнітом великих держав. Її економіка зазнає

надексплуатації з боку іноземних монополій, а політично в ній домінують імперіалістичні держави.

Ми вважаємо такий аналіз украї важливим для розуміння специфічного класового характеру України і, отже, для розуміння класового характеру нинішньої війни. У цій брошурі ми будемо розвивати наш аналіз України як промислово розвиненої, але залежної капіталістичної напівколонії.

І останнє зауваження. Як читач побачить, наш аналіз класового характеру України ґрунтується на дослідженні її соціально-економічного розвитку з 1991 року. Ми показуємо, що напівколоніальна деформація і підпорядкування цієї країни почалися відразу після того, як вона стала формально незалежною. Іншими словами, це не результат подій 2014 року та наступних років або нинішньої війни. Ці останні події, безсумнівно, змінили та прискорили підлегле і пригноблене становище українського народу, але вони не є його фундаментальною причиною.

Щоб здобути реальну незалежність, перед українськими трудящими та пригнобленими стоїть велике завдання перемогти російське вторгнення, позбутися підпорядкування імперіалізму НАТО і експропріювати власність свого внутрішнього ворога - олігархів та їхніх корумпованих лакеїв у політичному істеблішменті. Інакше кажучи, шлях до свободи залежить від успіху політичної та соціальної революції українських робітників, яка скасує капіталістичну експлуатацію та імперіалістичне панування і відкриє двері в соціалістичне майбутнє!

I. Марксистська теорія імперіалізму і концепція напівколоній

Ми почнемо з короткого викладу марксистської теорії імперіалізму і, як її складової частини, концепції напівколоній. Знову ж таки, ми обмежимося стислим викладом, оскільки ми докладно зупинилися на цих питаннях у нашій книзі "Велике пограбування Півдня" та різних інших роботах. [7]

Ленін, який зробив найбільш значний внесок у марксистську теорію імперіалізму, описав основну характеристику імперіалізму як утворення монополій, що домінують в економіці. У зв'язку з цим він відзначив злиття банківського та промислового капіталу у фінансовий капітал, збільшення вивезення капіталу поряд з експортом товарів, а також боротьбу за сфери впливу, а саме (напів)колонії. [8]

Класовий характер держав не може бути зрозумілий ізольовано. Насправді, всі держави пов'язані одна з одною, оскільки вони є частиною капіталістичної світової економіки та імперіалістичної глобальної системи. Отже, класовий характер країни має розглядатися стосовно інших держав та націй. Те саме, до речі, стосується і класів, характер яких також можна зрозуміти, тільки проаналізувавши їхні відносини з іншими класами.

Головною особливістю імперіалізму є те, що утворення монополій та великих держав призвело до розподілу всього світу на різні сфери впливу, в яких панують імперіалістичні держави-суперниці, і до підпорядкування більшості країн цим небагатьом великим державам. Звідси випливає істотна особливість ленінського (та троцькістського) аналізу імперіалізму: характеристика зв'язку між імперіалістичними державами, з одного боку, і величезною більшістю людей, які живуть у капіталістично менш розвинених країнах, з іншого боку, як зв'язку пригноблення. У результаті марксистські теоретики 20 століття пояснили, що "поділ націй на тих, хто пригнічує, і тих, кого пригноблюють... становить сутність імперіалізму." [9]

Економічною основою відносин між імперіалістичними та напівколоніальними державами є те, що Ленін називав надексплуатацією цих пригноблених націй імперіалістичними монополіями. Завдяки такій надексплуатації монополістичний капітал може отримувати - на додаток до середньої норми прибутку - надприбуток. Ці надприбутки є важливим доповненням до прибутків, які монополістичний капітал уже отримує з робітників багатих країн. Вони також, між іншим, є важливим джерелом для підкупу вищих, аристократичних верств робітничого класу і, зокрема, робітничої бюрократії в імперіалістичних країнах, що сприяє зміцненню панування монополістичного капіталу.

У нашій вищезгаданій книжці "Велике пограбування Півдня" ми докладно описали чотири різні форми надексплуатації, за допомогою яких монополістичний капітал отримує надприбутки від (напів)колоніальних країн:

- I) Вивезення капіталу як продуктивних інвестицій;
- II) Вивезення капіталу як грошового капіталу (позики, валютні резерви, спекуляції тощо);
- III) Передача вартості через нерівний обмін;

IV) Перенесення вартості через міграцію (ґрунтується на надексплуатації мігрантів, національно пригнобленої верстви робітничого класу).

Відносини між державами потрібно розглядати завжди в сукупності їхніх економічних, політичних та військових особливостей - "усю сукупність різноманітних відносин даної речі до інших" (Ленін). [10] Не всі форми гноблення та надексплуатації обов'язково існують у відносинах між імперіалістичною та напівколоніальною державою, і ці риси можуть існувати в різних комбінаціях.

Оскільки темою нашої брошури є аналіз України як капіталістичної напівколонії, ми зосередимося на нашому визначенні такого типу країни. Напівколонія формально є незалежною державою (на відміну від колонії). Проте вона має спільні з останньою суттєві риси - панування та надексплуатацію з боку імперіалізму.

Ми наголошуємо на цьому моменті, оскільки низка соціалістів плутаються у формально незалежному статусі більшості країн Глобального Півдня. З цього вони роблять висновок, що такі країни мають зовсім інший характер, ніж колонії. Однак наше завдання - виявити суть відносин за формальною зовнішністю, або, кажучи словами Маркса з III тому "Капіталу", "справа науки - звести видимий, суто зовнішній рух до істинного внутрішнього руху". [11]

Насамкінець ми узагальнимо визначення напівколоній, дане РКМТ відповідно до розуміння класиків марксизму, [12] таким чином: Напівколоніальна країна - це капіталістична держава, економіка та державний апарат якої посідають таке становище у світовому порядку, за якого вони насамперед перебувають під пануванням інших держав та націй. У результаті вони створюють надприбутки і дають інші економічні, політичні та/або військові переваги імперіалістичним монополіям та державам через відносини, що ґрунтуються на надексплуатації та пригнобленні.

Ба більше, недостатньо ділити країни на категорії імперіалістичних або напівколоніальних держав. Звісно, всередині кожної категорії існує безліч різних відтінків. Це стосується як різних імперіалістичних держав, так і різних напівколоніальних країн. У випадку останніх, ми можемо провести відмінність "між розвиненими або індустріальними напівколоніями, такими як Аргентина, Бразилія, Єгипет, Туреччина, Іран або Таїланд, з одного боку, і біднішими або напівпромисловими напівколоніями, такими як Болівія, Перу, країни Африки на південь від Сахари (окрім ПАР), Пакистан, Афганістан, Індонезія тощо". [13]

І останнє зауваження з питання марксистської теорії імперіалізму. Ми знаємо, що деякі критики заперечать, що наш підхід буде "схематичним", оскільки він ділить світ на країни різних категорій. Ми вважаємо, що така критика необґрунтована. Фундаментальна істина законів матеріалістичної діалектики полягає в тому, що неможливо зрозуміти основні події у світі - і відносини між ними - без чіткого набору категорій. Ленін мав цілковиту рацію, коли зі схваленням цитував Гегеля: "Зрозуміти - означає висловити у формі понять". [14] Або в іще категоричнішому формулюванні великого німецького філософа: "Будь-яка річ досягається і пізнається у своїй істині лише тоді, коли вона повністю підпорядкована методу". [15]

Узагальнивши наш теоретичний підхід до імперіалізму загалом і напівколоній зокрема, перейдемо тепер, після кількох слів про сталінське правління, до детальнішого аналізу України.

II. Глухий кут бюрократичного сталінізму

Спочатку більшість країн Глобального Півдня були колоніями європейських імперій, перш ніж вони стали формально незалежними напівколоніями. Таким чином, економіка цих країн від самого початку була (де-)сформована капіталістичними відносинами власності домінуючих держав. У випадку з Україною (а також низкою інших східноєвропейських та азійських країн) усе інакше. Тут капіталізм з'явився внаслідок краху сталінізму в 1989-91 роках.

До цього часу Радянський Союз був виродженою робітничою державою, тобто країною з плановою, посткапіталістичною економікою та політичним домінуванням сталінської бюрократії. Такі відносини власності дали змогу країні за кілька десятиліть досягти значних успіхів у сфері індустріалізації, добробуту, науки, військової справи, освоєння космосу тощо. Глобальний статус СРСР як провідної держави відображав ці історичні успіхи. Це стало можливим завдяки тому, що економічний надлишок не привласнювався як приватний прибуток невеликим класом капіталістів, а використовувався, певною мірою, для соціального розвитку.

Однак переваги посткапіталістичних відносин власності дедалі більше підривалися і врешті-решт були знищені реакційною диктатурою бюрократичної касты. Це був соціальний прошарок, який прийшов до влади на тлі ізоляції першої в історії робітничої держави після невиліковної хвороби та смерті Леніна у 1923/24 році та поразки лівій опозиції на чолі з Левом Троцьким у 1927 році. Ця бюрократія - на чолі зі Сталіним - скасувала політичні завоювання Жовтневої революції і придушила робітничий клас та малі народи. Безліч людей, включно з десятками тисяч троцькістів, загинули в ГУЛАГах.

Бюрократична політика Москви також спричинила серйозні порушення в економіці (наприклад, НЕП і, згодом, примусова колективізація) і спровокувала соціальні катастрофи, такі як голод на початок 1930-х років. За своєю природою бюрократи були зацікавлені насамперед у накопиченні дедалі більшої кількості привілеїв. Тому вони хотіли зберегти статус-кво (для чого Сталін у 1924 році придумав консервативну теорію "соціалізму в одній країні") [16] замість того, щоб поширити революційний процес на інші країни, за що виступали Троцький та його прихильники на основі теорії Перманентної революції. [17]

Правляча бюрократія була не класом, а кастою", оскільки політично контролювала засоби виробництва, але не володіла ними. Однак такий контроль дозволяв бююкратам вести паразитичне існування, де вони могли привласнювати собі численні привілеї. Таким чином, вони дедалі більше підривали пролетарські відносини власності, а разом з ними й виробничу основу суспільства. [18]

У сфері світової політики сталінська диктатура була консервативним чинником. Щоправда, Москва (і Пекін, до візиту Ніксона 1972 року) іноді вступала в конфлікт з імперіалізмом і надавала допомогу пригнобленим народам, які чинили опір США. Але насамперед сталінські держави відігравали заспокійливу роль у глобальній класовій боротьбі. Прагнення зберегти статус-кво з бююкратією при владі в сталінських державах змушувало Москву та Пекін шукати угоди з імперіалістичними державами, а в країнах, де вони не перебували при владі, - союзи з секторами буржуазії.

У себе вдома десятиліття сталінського правління придушували кожен критичний голос та нав'язували суспільству цвинтарний спокій. Така відсутність робітничої демократії відчужувала робітників від засобів виробництва, провокувала відсутність ініціативи та активності, допускала бюрократичну безгосподарність та призвела до економічного застою.

Троцький у своєму аналізі сталінізму характеризував Радянський Союз за сталінської диктатури як "перехідне суспільство". Він пояснив, що такі держави застрягли на етапі переходу від капіталізму до соціалізму через панування контрреволюційних бюрократій, які блокували просування соціалістичної революції як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Як передбачав Троцький у своїх працях, ці держави були та могли бути тільки перехідними явищами: вони мали або рухатися вперед шляхом політичної революції проти бюрократії, або рухатися назад через соціальну контрреволюцію та реставрацію капіталізму". [19]

III. Руйнівні соціальні та економічні наслідки капіталістичної реставрації

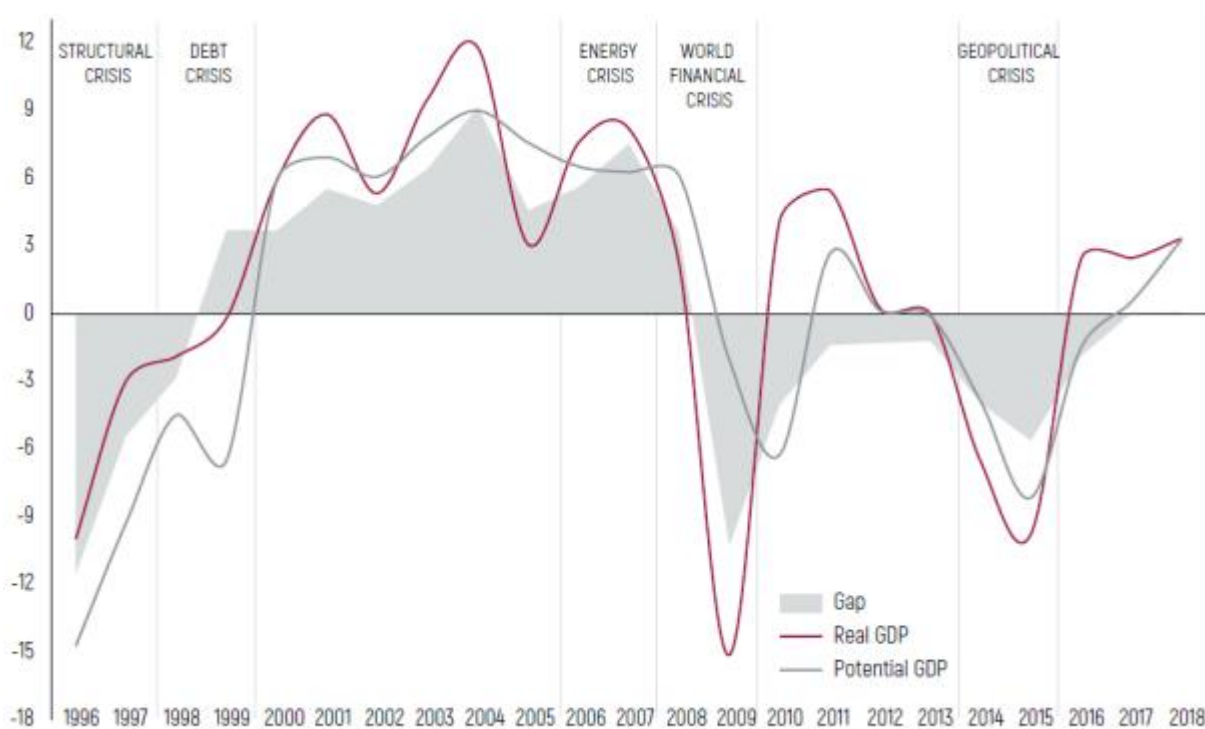
Крах пролетарських відносин власності 1991 року і реставрація капіталізму мали руйнівні наслідки для постраждалих країн. Він відкрив процес економічної руйнації та жахливого погіршення умов життя народних мас.

Так було і в Україні. У таблиці 1 ми бачимо, що тільки за перші п'ять років валовий внутрішній продукт (ВВП) і промислове виробництво впали майже на 50% - катастрофа з будь-якого погляду. Відтоді економіка України переживала вкрай нестійкий процес злетів і падінь (Див. Малюнок 1).

Таблиця 1. Падіння ВВП і промислового виробництва в Україні, 1991-1995 роки (у відсотках) [21]

	1991	1992	1993	1994	1995	Сумарно
ВВП	-11,9%	-17,0%	+4,2%	-2,5%	-11,8%	-49,7%
Промислове виробництво	+4,8%	-6,4%	-8%	-27,8%	-11,5%	-48,3%

Малюнок 1. Зміна ВВП України за 1996-2018 роки, річний приріст у відсотках [22]

Цикл різкого падіння економіки України тривав до 1999 року. Незважаючи на те, що в якийсь момент його вдалося зупинити, економіка України так і не відновилася до рівня 1991 року. Як видно, з таблиці 2, ВВП країни 1999 року становив лише 44,7% від рівня 1991 року. Інший економіст

наводить дані, згідно з якими до 2000 року реальний ВВП України знизився до 43% від рівня 1990 року. [23] Цей показник сяк-так відновився до 73% 2006 року, 76,2% 2013 року і знову впав до 69,6% 2018 року. [24] Інакше кажучи, економіка України скоротилася настільки драматично, що за три десятиліття від початку капіталістичної реставрації вона навряд чи перевищила рівень у $\frac{3}{4}$ від обсягу виробництва до 1991 року!

Таблиця 2. Хронічна криза економіки України після відновлення капіталізму 1991 року: ВВП у постійних цінах (1991 = 100) [25]

Рік	1999	2006	2013	2018
Рівень (1991 = 100)	44,7	73	76,2	69,6

Паралельно з цим відбулося значне скорочення інвестицій, зокрема, у важку промисловість та видобуток сировини. Як наслідок, дедалі більша частина основного капіталу застарівала. Український економіст підрахував, що за період 1991-99 рр. валова продукція промисловості впала на -49,1%, а капітальні інвестиції - на -77,9%. [26]

Структурна криза України після реставрації капіталізму призвела також до масштабного процесу деіндустріалізації. Країна мала розвинену базу не тільки в гірничодобувній промисловості та виробництві чавуну та сталі, а й була батьківщиною складної промисловості в таких галузях, як оборонна, автомобільна, авіаційна, аерокосмічна та суднобудівна. Однак з 1991 року значна частина цих галузей була закрита або різко скорочена. У період з 1991 по 1998 рік завантаження виробничих потужностей у промисловості знизилося і становило 50-51%. [27]

У результаті частка обробної промисловості і всього промислового сектора в загальному обсязі економічного виробництва значно скоротилася. [28] Якщо 1992 року частка промисловості у ВВП України становила 52,6% (обробна промисловість - 44,6%), то 2000 року вона знизилася до 30,8% (обробна промисловість - 16,3%), 2013 року - до 22,7% (обробна промисловість - 11,3%), а 2019 року - до 22,6% (обробна промисловість - 10,8%). Інакше кажучи, частка промисловості та обробної промисловості в обсязі виробництва країни скоротилася на $\frac{3}{5}$ або $\frac{3}{4}$ лише за два десятиліття! (Див. Таблицю 3)

Таблиця 3. Частка промисловості та виробництва у ВВП України, 1992-2019 [29]

	1992	2000	2013	2019
Частка промисловості	52,6%	30,8%	22,7%	22,6%
Частка обробної промисловості	44,6%	16,3%	11,3%	10,8%

Логічно, що цей процес економічного та соціального регресу мав руйнівні наслідки для населення. Безробіття, якого не було в умовах планової економіки до 1991 року, різко зросло. У квітні 1999 року Світовий банк оцінив реальний рівень безробіття в Україні в 30%. [30] Офіційно рівень

безробіття 2009 року становив 9,6%, а потім знову зріс. [31] Хоча у 2000 році 26,4% населення країни жили за межею бідності, до 2013 року ця частка майже не змінилася (24,5%). [32]

Паралельно зі встановленням капіталістичних відносин власності, нерівність доходів стала ключовою рисою українського суспільства. У 2010 році 10 найбагатших відсотків населення України контролювали 21% загального доходу, тоді як найбідніші відсотки мали лише 4,4%. [33]

У результаті цього руйнівного процесу серед населення різко поширилися депресія, проблеми зі здоров'ям, алкоголізм та наркоманія, самогубства, інфекційні захворювання тощо. Очікувана тривалість життя загалом знизилася з 70,5 до 67 років у період з 1991 до 1995 року, а в чоловіків - з 66 років у 1989 році до 62,8 років. Водночас рівень дитячої смертності збільшився з 13,0 (1990 рік) до 15,0 (1995 рік). [34]

Незважаючи на те, що надалі ситуація покращилася, у 2020 році очікувана тривалість життя залишалася на тому ж рівні, що й 1991 року (71 рік) - гірше, ніж у всіх інших країнах Європи. [35] Рівень смертності в країні (на 1 000 осіб) зріс з 11 (1989 рік) до 17 (2005 рік) та 16 (2020 рік). [36] Водночас коефіцієнт народжуваності (народжень на одну жінку) в Україні знизився з 2 (1988 рік) до 1,1 (2001 рік) і 1,2 (2020 рік). [37]

Неминучим результатом такого процесу безпрецедентного соціального занепаду стало те, що населення України скоротилося з 52 мільйонів 1991 року до приблизно 42 мільйонів 2020 року, тобто майже на 20%. [38] Навіть ОЕСР, ключовий імперіалістичний економічний інститут, що не втомлюється пропагувати переваги вільного ринку, був змушений констатувати: "Україна переживає старіння та скорочення населення з моменту здобуття незалежності 1991 року. У 2000-16 роках чисельність населення працездатного віку (тобто 15-64-річних) скоротилася на 7,8%, а чисельність населення загалом - на 8,1%. Населення України вже старше, ніж у більшості країн ОЕСР: 2016 року вікова група 65+ становила 21% населення". [39]

Загалом, баланс капіталістичної реставрації в Україні - одній із найбільш густонаселених країн Європи - є руйнівним. Звичайно, зараз цей процес посилюється набагато більшою мірою нинішньою агресивною війною Росії. Але, як ми показали вище, країна була відкинута назад ще до початку конфлікту, оскільки її економіка в 2013 році - більш ніж через два десятиліття після реставрації капіталізму і до початку воєнних дій з Росією - досягла лише 76% від рівня 1991 року. Україна пережила процес соціального та економічного регресу, оскільки вона була зруйнована злими силами капіталізму та імперіалізму.

IV. Напівколоніальна деформація українського капіталізму після 1991 року

Після краху сталінізму та бюрократично-планової економіки в Україні встановилися капіталістичні відносини власності. Однак капіталізм не зростав і не міг зростати "органічно". Радше, капіталістичний закон вартості був впроваджений об'єднаною силою іноземних імперіалістичних інституцій (західних урядів, банків і корпорацій) та вітчизняних олігархів. Результатом стало безсоромне пограбування та створення залежної капіталістичної економіки, в якій домінують імперіалістичні держави та монополії.

1) Олігархи: створення компраторської буржуазії

Як і в інших колишніх сталінських країнах Східної Європи, після 1991 року прокапіталістичні уряди проводили неоліберальну політику приватизації. Згідно з офіційною статистикою, на кінець 1999 року на частку приватизованих підприємств припадало близько 71% промислового виробництва і понад 50% зайнятості в промисловості. [40]

Процес приватизації призвів до процесу монополізації, тобто створення невеликої кількості корпорацій, які контролюють ключові сектори економіки. До лютого 1998 року на частку 200 найбільших підприємств України припадало 90% промислового виробництва. [41]

У період до початку війни в лютому 2022 року уряд Зеленського намагався продовжити та розширити процес приватизації. У березні 2021 року український парламент ухвалив закон, який скасував раніше введenu заборону на приватизацію державних підприємств (ДП). Це послідувало за ухваленням у 2019 році закону, який скоротив кількість таких підприємств, що вважаються "стратегічними" і, отже, звільнені від продажу. У 2020 році Україна почала процес, який дозволив би частково приватизувати ДП, включно з "Нафтогазом", "Магістральними газопроводами України", "Укртрансгазом" та іншими компаніями, залученими в енергетичному секторі. Однак 2021 року парламент уточнив закон, встановивши список із 659 таких підприємств - здебільшого в енергетичному, оборонному та аерокосмічному секторах, державній залізниці або поштової службі, - які, як і раніше, будуть звільнені від приватизації. [42]

Результатом цього процесу приватизації стало те, що, по суті, невелика група надбагатих капіталістів - так званих олігархів - захопила найцінніші підприємства. Згідно з нещодавно опублікованим дослідженням неоліберального американського аналітичного центру, який важко звинуватити в просоціалістичних симпатіях, "100 найбагатших людей в Україні контролювали майже 25 відсотків довоєнної економіки України. Багато олігархів контролюють диверсифіковані холдинги, що розрослися і включають енергетичні компанії, гірничодобувну промисловість, металургію та ЗМІ. У минулому таке економічне панування дозволяло олігархам чинити величезний політичний вплив через значне фінансування деяких політичних партій." [43]

Такий процес збагачення невеликої групи нових капіталістів ішов пліч-о-пліч із масовою втечею капіталу та вульгарним злодійством. За оцінками економістів, обсяг українського капіталу за кордоном 1996 року становив від 25 до 50 мільярдів доларів. [44] Цей процес також відбивається у своєрідних напрямках нібито "інвестицій" українських капіталістів за кордон. Згідно з офіційною статистикою, понад 90% усіх іноземних інвестицій з України було зареєстровано на Кіпрі - відомому податковому сховищі та місці втечі капіталу. [45]

Звичайно, деякі з таких "інвестицій" за кордоном повернулися у вигляді іноземних інвестицій в Україну (явище, яке ми також спостерігали в Росії - так званий "круговий рух" капіталу). [46] Однак, як ми побачимо нижче, обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україні настільки перевищує обсяг українських ПІІ за кордоном, що очевидно, що українські капіталісти відіграють лише незначну роль у таких "іноземних" інвестиціях у їхню країну.

Іншою формою втечі капіталу є специфічна форма експорту. У дуже цікавому дослідженні група прогресивних економістів України із Центру соціально-трудових досліджень підрахувала кількість грошей, які були таємно вивезені з країни вітчизняними капіталістами через так званий експорт товарів. "Якщо підсумовувати дані, то український експорт тільки до таких країн-посередників, як Британські Віргінські острови, Кіпр, ОАЕ, Швейцарія та Ліван у 2012-14 роках і за перші 9 місяців 2015 року досяг 83,1 млрд гривень (гривня, валюта України) - ред.), що становить 50% від усього експорту товарів, з яких лише еквівалент 2,57 млрд доларів (1,5%) був спожитий у цих країнах, враховуючи, що це не єдині транзитні країни для українського експорту, можна з упевненістю сказати, що більше половини експорту товарів з України проходить через низькоподаткові території, а більша частина прибутку українських експортерів накопичується на їхніх рахунках у банках цих країн, при цьому бюджет втрачає значні суми на корпоративних податках. [47]

Як бачимо, ця невелика група олігархів використовує своє багатство переважно не для накопичення капіталу у вітчизняній економіці, а паразитичного збагачення у зарубіжних податкових гаванях. Водночас, вони відіграли ключову роль у трансформації економіки України таким чином, що вона стала служницею потреб глобального капіталу. Іншими словами, олігархи – це українська версія компрадорської буржуазії, яка є знайомим явищем у багатьох інших напівколоніальних капіталістичних країнах. Це капіталістичний клас, який грабує національну економіку та паразитично живе за рахунок свого вкраденого багатства, що зберігається у податкових гаванях за кордоном.

За своєю природою олігархи тісно пов'язані з імперіалістичними монополіями. У цих відносинах вони є підлеглою частиною, оскільки повністю залежить від імперіалістичних монополій та великих держав. Це відбувається переважно з двох причин. По-перше, вони покладаються на захист та секретність своїх багатств, що зберігаються у міжнародних фінансових інститутах (переважно контрольованих західними державами). По-друге, їх прибуток значною мірою залежить від ділових угод, які можуть укласти з монополіями.

Зрештою, слід зазначити, що олігархи відіграють дуже впливову пряму роль у політиці в Україні – на відміну від Росії та інших країн колишнього СРСР. Петро Порошенко, попередник Зеленського на посаді президента у 2014-19 роках, отримав прізвисько "Шоколадний король", оскільки був мільярдером та власником, серед іншого, кондитерської компанії. До 2002 року було підраховано, що 300 із 450 членів парламенту були доларовими мільйонерами. Така посада дає не лише перевагу безпосередньої участі у прийнятті законів, а й юридичний імунітет від судового переслідування – перевагу, яку не можна недооцінювати для бізнесменів, які займаються ухиленням від податків та незаконним вивезенням грошей із країни! [48]

Таким чином, олігархи – найвища верства капіталістичного класу України – відіграли ключову роль у просуванні напівколоніальної деформації українського капіталізму.

2) Напівколоніальний постачальник сировини для капіталістичного світового ринку

Ключовою особливістю капіталістичної реставрації в Україні стала швидка інтеграція її економіки до світового ринку з домінуванням імперіалістів. Вже до кінця 1990-х років співвідношення торгівлі та ВВП (що відображає сукупну частку річного експорту та імпорту обсягом виробництва) становило від 90 % до 110 %. Пізніше цей показник стабілізувався лише на рівні 75-80 %. [49] Це значно вищий рівень інтеграції в капіталістичний світовий ринок, ніж у більшості інших країн світу.

Частка експорту до ВВП подвоїлася у період із 1993 по 1998 рік і становить понад 40 %, а 2000 року зросла приблизно до 60 %. [50] Показово, що частка експорту України у спільній світовій торгівлі зросла з 0,3 % у 1995 році до 0,35 % у 2005 році та 0,45 % у 2011 році. У той самий час частка країни у світовому ВВП становила лише близько 0,22 %. Іншими словами, частка України у світовому експорті була вдвічі вищою, ніж її частка у світовому виробництві. [51]

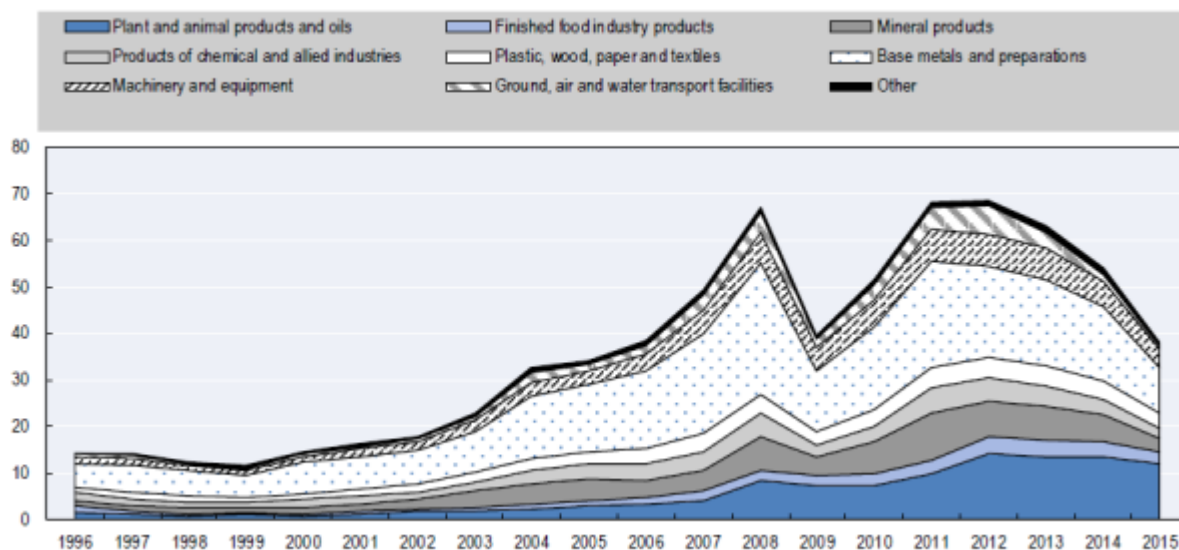
Антон Олійник, професор канадського університету, коментує: "З середини 1990-х років, коли президент Кучма проводив політику "шокової терапії", Україна була однією з найвідкритіших економік у світі, причому частка зовнішньої торгівлі (експорт та імпорт разом узяті) постійно перевищувала обсяг її ВВП. Вважається, що шокова терапія Кучми була радикальнішою та ближчою до стандартів неолібералізму, ніж реформи, проведені урядом Бориса Єльцина та Єгора Гайдара на початку 1990-х років у Росії». [52]

Однак із самого початку Україна увійшла до капіталістичного світового ринку в якості постачальника сировини та напівфабрикатів для імперіалістичних економік. За останні три десятиліття таке підлегле становище навіть зміцнилося.

У перший період провідну роль в експорті України відігравала промислова сировина. Частка чорних та кольорових металів збільшилася приблизно з 30% на початок 1996 року до 40% до 2001 року. [53] В українському експорті до країн, що не входять до складу колишнього СРСР, ця частка навіть перевищувала 50%. [54]

Проте згодом роль чорної металургії у експорті України знизилася, тоді як роль сільськогосподарських товарів зросла. У період з 2008 по 2015 рік частка кольорових металів в експорті країни знизилася з 42% до всього лише 26%. Аналогічно частка промислових товарів скоротилася з 73,6% до 57,4% у період з 2008 по 2013 рік. Водночас частка первинної сільськогосподарської продукції – пшениці, ячменю, ріпаку та кукурудзи – збільшилася втричі, з 12% у 2008 році до 32% у 2015 році. (Див. малюнок 2) [55] За останні кілька років експорт сільськогосподарської продукції ще збільшився і становив приблизно 41% від загального експорту України в 2021 р. [56]

Малюнок 2. Склад експорту України, 1996-2015 [57]

Як зазначалося, більшість експорту промислових товарів - це переважно кольорові метали. ОЕСР зазначила у 2018 році, що "експорт складних виробництв мінімальний і в основному складається із залізничних вагонів, частин та компонентів літаків". [58] Це є результатом вищезгаданого краху вітчизняної обробної промисловості через процес приватизації та глобалізації. "У 2017 році порівняно з 2013 роком експорт залізничних транспортних засобів скоротився на 91%, а у випадку з продукцією машинобудівної промисловості – на 54%". [59] Antonow – знаменитий виробник літаків – не побудував жодного літака з 2015 року. [60]

Інші галузі значною мірою виробляють продукцію не для внутрішнього ринку, а скоріше на експорт. Згідно з вищезазначеним дослідженням київського Центру соціально-трудових досліджень, шість галузей, які у 2014 році становили 41,9% від загального обсягу промислового виробництва, продавали більше половини своєї продукції (54,3%) за кордон. [61]

Щоправда, в економіці України є й деякі сучасні висококваліфіковані галузі, такі як інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). До війни цей сектор забезпечував до 4% ВВП, а українська робоча сила у сфері ІКТ посідала четверте місце у світі. Українські експерти створили так званий застосунок Dіia, який автоматизує державні послуги, такі як видача прав водія, облік щеплень Ковід-19 та паспортів, і який також був успішно адаптований до умов війни (наприклад, для підтримки біженців та ВПО, а також для визначення місцезнаходження російських військових формувань). В результаті вартість цифрового експорту України збільшилася з менш ніж 1 млрд доларів на рік у 2011 році до більш ніж 6,8 млрд доларів у 2021 році, що є збільшенням частки в загальному обсязі експорту з 1,6% (2013 рік) до трохи більше 10% (2021). [62]

Проте це залишається незначною частиною економіки та торгівлі країни і навряд чи може викликати потужну протидіючу тенденцію проти напівколоніальної деформації економіки України. Про це також свідчить скорочення частки високо- та середньотехнологічних компонентів в українському експорті в роки, що передували початку війни. (Див. Таблицю 4). А враховуючи умови жахливої війни, набагато ймовірніше, що імперіалістичні монополії залучатимуть українських працівників ІКТ до переїзду за кордон як мігранти замість того щоб модернізувати економіку країни.

Таблиця 4. Україна: Частка експорту товарів, у виробництві яких використовуються технології високого та середньовисокого рівня, у загальному обсязі експорту товарів, 2013-2018 (у %) [63]

2013	2014	2015	2016	2017	2018
24.4%	20.4%	19.2%	17.3%	16.8%	17.0%

Хоча частка експорту до Європейського союзу значно зросла, він також зіштовхнувся із серйозними перешкодами, оскільки імперіалістичні уряди прагнули захистити власну промисловість. Водночас, ЄС змусив Україну відкрити свій внутрішній ринок для власного експорту. Марко Бойчун, прогресивний український академік, пише: "Україна у 1990-х роках скоротила частку своєї торгівлі з Росією приблизно з 80 до 55 відсотків. Але її торгівля з державами Центральної Європи, які вступали до ЄС, одночасно скоротилася з 20 до 10 відсотків, у той час як торгівля з країнами-членами ЄС зросла приблизно з 6 до 20% (...) Структура торговельних зв'язків України з ЄС була незадовільною, оскільки протекціоністський режим ЄС перешкоджав імпорту з України тих товарів, у яких вона мала конкурентні переваги (сталь, хімікати, продукти харчування, текстиль) і від яких вона могла б отримувати доходи для виробничих інвестицій та модернізації своєї економіки. Більш того, частка українського експорту, що потрапила під антидемпінгові розслідування, зросла в 1990-ті роки з приблизно чверті до третини (...) У 1990-ті роки близько 60 відсотків ринку роздрібної торгівлі в Україні було захоплено іноземними постачальниками надлишкових та другосортних товарів, які не могли бути продані в країнах їхнього походження". [64]

Той самий автор цитує українську газету, яка відчайдушно коментувала 1996 року: "Ми втратили не лише зовнішній ринок, ми майже втратили свій власний... В одному з київських супермаркетів тепер продаються картопляні вареники (вареники - традиційна українська страва), і вони зроблені у Брукліні, Нью-Йорк!". [65]

Тож не дивно, що склад експорту України суттєво змінився. Якщо ЄС вона експортує переважно первинні товари та напівфабрикати, то імпортує переважно оброблені товари. У 2016 році експорт України до ЄС складався з кольорових металів та виробів з них (22,1% від загального обсягу), рослинних продуктів (16,1%), мінеральних продуктів (12,8%) та машин і приладів (11,5%). Навпаки, Україна імпортувала з ЄС в основному машини та обладнання (26,1%), потім продукцію хімічної та суміжних галузей (16,8%), транспортне обладнання (10,7%) та пластмаси, гуму й вироби з них (7, 1%). [66]

Варто зазначити, що склад експорту України став – задовго до початку війни та навіть до подій 2014 року – більш відсталим, ніж середня напівколоніальна країна. Якщо порівняти частку високотехнологічного експорту в загальному обсязі експорту України з іншими країнами із середнім та низьким рівнем доходу, то ми побачимо таке: у випадку України ця частка коливалася між 2000 та 2013 роками близько 5%, тоді як у середньому по країнах із середнім та низьким рівнем доходу вона становила від 17 до 20%. [67]

Багато спостерігачів в Україні критикують перетворення їх країни на постачальника основних товарів для багатих країн. Економісти Центру соціально-трудових досліджень справедливо

зауважують: "Загалом такі тенденції узгоджуються із загальною логікою включення України у світовий ринок як постачальника сировини, якої дотримуються останні два десятиліття". [68]

Навіть буржуазні економісти в Україні відзначають такий розвиток подій із великим невдоволенням. Олег Гаврилишин - український економіст, який обіймав, зокрема, посади заступника міністра фінансів та представника України в МВФ, і, що не дивно, є неприхованим шанувальником неолібералізму, - вважає своїм обов'язком повідомити: "Тим не менш немає недоліку в писаннях або прокламаціях чиновників стосовно того, що має експортувати Україна, з сильною тенденцією говорити про те, що занадто багато експорту з низькою доданою вартістю, заснованого на ресурсах, і недостатньо складної та високотехнологічної продукції. Гончар та Бабірад-Лазунін вважають, що Україна "стала аграрним додатком Європейського союзу та Російської Федерації... [і] хоча науково-технічний потенціал країни досить високо оцінюється в міжнародних дослідженнях... експорт високотехнологічної продукції дуже малий". Урядові програми та прокламації рясніють аналогічними посиланнями, засуджуючи високу частку простої, ресурсомісткої продукції з низькою доданою вартістю, та підкреслюючи розвиненість людського капіталу України, маючи на увазі, що правильна структура експорту має містити набагато складнішу продукцію. Читачі, знайомі з економікою розвитку, дізнаються про цю звичайну картину, коли з низьким рівнем доходу зводяться до експорту сільськогосподарської продукції чи ресурсів". [69]

Загалом зміни у структурі торгівлі України зробили країну насамперед постачальником первинних товарів та напівфабрикатів для імперіалістичних економік. За останні три десятиліття вона зайняла підпорядковане становище на світовому ринку, як це характерно для капіталістичної напівколонії.

Як ми пояснювали у нашій книзі "Велике пограбування Півдня", Україна - як і багато інших напівколоніальних країн - у такому становищі стикається з невідгідними умовами нерівного обміну на світовому ринку, де домінує імперіалізм. Коли товари більш розвинених (імперіалістичних) країн та менш розвинених (напівколоніальних) країн обмінюються на світовому ринку, закон вартості дозволяє імперіалістичному капіталу отримати додатковий прибуток за рахунок нерівного обміну. Його дешевші товари перемагають дорожчі товари з напівколоніальних країн, змушують останніх продавати свої товари нижче за їхню вартість і т.д. Таким чином, сильніший (імперіалістичний) капітал може продавати свої товари вище за ціну виробництва і при цьому залишатися дешевшим на світовому ринку, ніж менш конкурентоспроможний (напівколоніальний) капітал. Останній змушений продавати свої товари нижче за ціну виробництва та часто залишається дорожчим на світовому ринку, ніж його імперіалістичні суперники". [70]

В результаті сильніший (імперіалістичний) капітал успішно привласнює частину додаткової вартості, що створюється слабшим (напівколоніальним) капіталом. Це означає, що нерівноцінний обмін є важливою основою для масового переміщення вартості з менш капіталістично розвинених країн у капіталістично більш розвинені.

Ми повторюємо, що такий розвиток подій аж ніяк не був "неминучим", оскільки Україна, ставши незалежною державою в 1991 році, не була "слабкою" або "відсталою" економікою, а мала відносно розвинену промисловість. Перетворення України на напівколоніального постачальника сировини та напівфабрикатів (дедалі більше із сільськогосподарського сектору) для імперіалістичних держав було результатом політики капіталістичної реставрації. Ця політика не була "долею", а свідомо

проводилася Великими державами, а також невеликою групою олігархів, тобто жадібною компраторською буржуазією.

3) Глибоко у пастці зовнішнього боргу

Імперіалістичний капітал завжди намагається отримати надприбутки від бідніших країн через експорт капіталу. Однією з таких форм, що набула величезного значення в усьому світі, особливо з початку 1970-х років, є експорт грошового капіталу у вигляді позик. У цьому випадку банки та інші фінансові інститути надають напівколоніальним країнам кредити, за які мають платити величезні відсотки. Таким чином, зовнішній борг призводить до імперіалістичної надексплуатації напівколоніальних країн.

На початку свого існування як незалежної держави Україна не мала непогашених зовнішніх боргів. Проте ситуація швидко змінилася. З приблизно \$1,4 млрд. наприкінці 1992 року заборгованість України різко зросла, досягнувши піку £12,4 млрд. 1999 року. [71] До березня 2001 ця цифра зросла до 14,07 млрд. доларів. В результаті відношення боргу до ВВП (індекс, який порівнює рівень боргу з річним обсягом виробництва) у 1999 році зросло більш ніж до 40%. Загальний борг як відсоток від експорту також збільшився, піднявшись із 43-48% у 1994-97 роках до 65-77% у 1998-2000 роках. Аналогічно, відношення обслуговування боргу до експорту (це показник того, наскільки країна може обслуговувати свої борги за рахунок продажу товарів на світовому ринку) різко зросло з 1997 року. [72]

Значна частина таких кредитів надійшла від іноземних капіталістів. Коли 1996 року уряд почав пропонувати казначейські векселі, іноземні інвестори затопили ринок казначейських векселів. До кінця 1997 року на їх частку припадало 45% всіх казначейських векселів. [73]

Капіталісти України також взяли величезну кількість кредитів, причому держава часто публічно гарантувала такі борги (це означає, що якщо приватний позичальник не зможе повернути борг, держава покриє витрати). Не дивно, що капіталісти не змогли – а найчастіше навіть не намагалися – повернути свої борги. Центр соціально-трудова досліджень повідомляє: "За даними Рахункової палати України, менше 15 відсотків компаній, які взяли кредити у іноземних кредиторів, справно платили за ними; близько третини з них навіть не намагалися повернути отримані кредити. Цікаво, що переважна частина цієї заборгованості складалася з зобов'язань українських компаній щодо оплати імпортованих з-за кордону товарів, таким чином, державний бюджет у результаті субсидував іноземних виробників замість того, щоб допомагати розвитку вітчизняного виробництва". [74]

Наприкінці 1990-х років українська держава опинилась у гротескній ситуації, коли витрати на обслуговування (виплату відсотків) та погашення гарантованих державою кредитів зросли до 31% від загальної суми боргових платежів держави, включаючи внутрішній борг. [75]

Не дивно, що уряд виявився не в змозі виплатити борг, що накопичився. 2000 року загальна сума необхідних виплат лише МВФ перевищила всі валютні резерви Національного банку України. Загальна сума виплат за зовнішнім державним боргом у 2000 році була вдвічі більшою, ніж роком раніше, і досягла 3,7 млрд. грн. [76]

Ситуація покращилася у 2000-х роках, оскільки економіка пережила період зростання протягом кількох років. Таке зростання було викликане насамперед кон'юнктурою світового ринку,

сприятливою для сировини, що експортується українськими компаніями. Внаслідок цього відношення державного боргу до ВВП знизилося, досягнувши 2007 року мінімальної позначки 12%. [77]

Однак із початком Великої рецесії у 2008 році ситуація із боргом знову різко погіршилася. Капіталісти України продовжували брати кредити в іноземних фінансових установах, і в результаті приватний сектор зіткнувся із загальним зовнішнім боргом у розмірі \$104 млрд - близько 108% ВВП, досягнутого в 2009 році. Причому \$43 млрд. із цієї суми становили короткострокові борги, що підлягають погашенню у 2009 році. [78] Гірше було далі, оскільки державний борг України також швидко зростав, досягнувши піку \$73 млрд. у 2013 році. [79]

Такий розвиток подій спричинив нестійку ситуацію. 2013 року дефіцит поточного рахунку досяг 9,2% ВВП, а валютні резерви покривали трохи більше двох місяців імпорту. 2014 року дефіцит консолідованого бюджету перевищив 10% ВВП. Внаслідок цього сталося значне знецінення гривні. [80]

Після піку в 2016 році ситуація з боргом дещо покращала на тлі тимчасового підйому циклу. Однак заборгованість України залишалася дуже високою в роки, що передували початку війни у лютому 2022 року. У 2020 році борг центрального уряду склав 58,7% (після піку в 71,8% у 2016 році). [81]

Згідно з наявними даними МВФ, обсяг зовнішнього боргу країни, що вимірюється як частка від валового національного доходу (ВНД), зріс з 56,9% (2007 рік) до 78,8% (2013 рік) та 123,2% (2016 рік) та становитиме 82,7% у 2020 році. (Див. Таблицю 5)

Таблиця 5. Україна, запаси зовнішнього боргу, 2007-2020 (% від ВНД) [82]

2007	2013	2016	2020
56.9%	78.8%	123.2%	82.7%

У результаті Україна змушена використовувати значну частину доходів від експорту – приблизно одну-дві п'яті – для обслуговування своїх зовнішніх боргів. (Див. таблицю 6)

Таблиця 6. Україна, загальне обслуговування боргу (% від експорту товарів, послуг та первинних доходів), 2007-2020 (% від ВНД) [83]

2007	2013	2016	2020
18.5%	42.3%	20.9%	23.8%

Оскільки Україна потрапила в капкан зовнішнього боргу, ситуація різко погіршується за нинішніх умов війни та розрухи. Немає сумнівів, що її заборгованість перед імперіалістичними державами та фінансовими інститутами масово зростатиме". [84] Хайді Чоу, виконавчий директор Jubilee Debt

Campaign, вказала на небезпечну ситуацію і на гігантські прибутки, які збираються отримати володарі грошей. "З моменту вторгнення українські доларові облігації, які були випущені у рамках реструктуризації боргу у 2015 році, торгувалися за ціною близько 25 центів за долар. Це відображає високий ризик дефолту, але також означає, що якщо Україна продовжить здійснювати свої боргові виплати, західні банки та хедж-фонди можуть отримати прибуток у розмірі 300 відсотків". [85]

Ці цифри є показовими і демонструють, що бізнес на зовнішньому боргу дуже прибутковий для імперіалістичних монополій, але дуже не вигідний для людей у напівколоніальних країнах, які змушені платити за надприбутки іноземних лихварів!

4) Іноземні інвестиції: імперіалістичне пограбування України

Як уже згадувалося в попередньому розділі, імперіалістичний капітал намагається отримати надприбутки від бідніших країн через експорт капіталу. У той час як вивезення грошового капіталу у вигляді кредитів є однією з форм такого вивезення, іноземні інвестиції є ще одним важливим способом присвоєння додаткової вартості напівколоній.

Враховуючи наявність величезної кількості робочої сили та дешевих умов для її експлуатації, з одного боку, та тенденцію до зниження норми прибутку у своїх країнах, з іншого боку, імперіалістичні монополії мають сильний стимул для експорту капіталу в ці бідніші країни. Ці зовнішні ринки не замінюють та можуть замінити внутрішній ринок для монополістичного капіталу. Але вони можуть стати важливим джерелом додаткового прибутку, що можливо з огляду на вищу середню норму прибутку в цих країнах.

Такий вивіз капіталу дозволяє монополіям поєднувати сучасну техніку та технологію із значно дешевшою робочою силою. Таким чином вони знижують собівартість своїх товарів. Коли вони продають свої товари, вони можуть продавати їх нижче за ринкову ціну. Це відбувається як на напівколоніальному, так і на імперіалістичному ринку. На напівколоніальному ринку вони можуть продавати товари за ціною, нижчою від ринкової, тому що низькооплачувані робітники виробляють товари більш ефективним, продуктивним способом, враховуючи більш сучасну техніку, якою оснащені монополії, порівняно з їх напівколоніальними капіталістичними конкурентами. На імперіалістичному ринку вони можуть продавати товари нижче за ринкову ціну, тому що їм доводиться платити набагато менше за зарплату робітників у напівколоніях, ніж їх конкурентам на імперіалістичному ринку. Отже, вони отримують надприбутки, які набагато перевищують середні, і хоча частина цього прибутку може бути реінвестована в напівколоніальні країни, значна частина повертається власникам в імперіалістичних країнах.

У перший період 1990-х років вивезення іноземного капіталу у формі прямих інвестицій в Україну було відносно невеликим (порівняно з іноземними кредитами, як ми бачили у попередньому розділі). Наприкінці 1998 року накопичені ПІІ на душу населення в Україні становили лише \$49, порівняно з \$1,745 в Угорщині, \$822 у Чеській Республіці, \$595 у Польщі та \$102 у Росії. На початок 1999 року Україна накопичила ПІІ на суму лише 2,43 мільярда доларів, що навіть менше, ніж у таких крихітних країнах, як Молдова, Туркменістан та Киргизька Республіка. [86]

Проте іноземні капіталісти зробили важливі кроки в економіці України. Як видно з таблиці 7, дедалі більша частка українських банків мала інвестиції іноземних капіталістів.

Таблиця 7. Кількість та власність банків в Україні, 1991-2000 [87]

	1992	1994	1996	1998	2000
Загальна кількість банків	133	228	229	214	195
Банки з інвестиціями іноземного капіталу	–	12	14	28	31

Протягом 2000-х років, особливо після так званої помаранчевої революції 2004 року, іноземні інвестиції в Україну прискорилися. У період з 2000 по 2008 рік приплив ПІІ зріс у середньому на 43,9%, що є одним із найвищих темпів зростання в Європі. [88] У 2012 році приплив ПІІ в Україну становив понад 4% ВВП. [89]

Відповідно, частка іноземного капіталу в банках України зросла з 13% у 2004 році до понад 50% у 2009 році. [90] Марко Бойчун пише: "До квітня 2009 року більшість активів у семи з десяти найбільших банків перебувала в іноземній власності. Українські державні банки, тим часом, володіли менш ніж однією восьмою банківських активів країни. Такий стан справ все більше ускладнював проведення грошово-кредитної політики Національним банком у період буму. А під час буму, коли приватний сектор заборгував понад \$100 млрд. іноземним кредиторам, ці приватні банки натиснули на уряд, щоб він врятував їх, взявши кредит у \$16 млрд. у МВФ і перетворивши їх погані борги на державні зобов'язання." [91]

Після кризи 2008-2009 років деякі іноземні банки пішли з українського ринку чи скоротили свою участь. Таким чином, загальна частка банківського капіталу, що належить іноземцям, знизилася, але все ще залишалася на високому рівні 34% у 2014 році. (Див. таблицю 8) [92]

Таблиця 8. Структура власності банківського сектора, 2008-14 [93]

	2008	2010	2012	2014
Вітчизняні державні	11%	14%	17%	22%
Вітчизняні приватні	40%	44%	54%	47%
Іноземні приватні (включаючи російські)	42%	33%	21%	21%
Російські державні	7%	8%	8%	10,3%

Таблиця 9. Власність найбільших компаній України з обігу, 2012-14 [96]

Оборот (частка від загального)

Роки	2012	2013	2014
Місцеві	59.679 (53%)	63.714 (54%)	42.612 (55%)
Державні	37.059 (33%)	32.399 (28%)	25.504 (33%)
Іноземні	15.356 (14%)	21.274 (18%)	9.870 (13%)
Разом	112.095	117.386	77.985

З огляду на низький рівень накопичення капіталу в Україні іноземні інвестиції відіграють значну роль. З 2006 року щорічний притік ПІІ становив понад 20% від річного валового накопичення основного капіталу в Україні. Ця частка, як зазначається в дослідженні ОЕСР, опублікованому в 2011 році, "вища, ніж у середньому по країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою (14% у 2008 році), включаючи Росію (15%)". [97]

Більша частина припливу ПІІ припадає на злиття та поглинання (M&A) у фінансовому секторі, гірничодобувній промисловості та металургії, телекомунікаціях, виробництві будівельних матеріалів та харчової промисловості. У таблиці 10 представлено 15 найбільших злиттів у період 2005-2015 років. Як бачимо, велику роль у цьому зіграли російські корпорації, які брали участь у половині цих злиттів. Проте загалом країни ЄС є основним джерелом ПІІ України, на частку яких припадає понад 75% від загального обсягу. [98]

Таблиця 10. Основні іноземні угоди щодо злиття та поглинання в Україні, 2005-2015 [99]

Рік	Сектор	Інвестор	Країна-джерело	Вартість (млн. дол. США)
2005	Сталь	Arcelor/Mittal	Люксембург	4.800
2005	Банківська справа	Райффайзен Інтернаціональ	Австрія	1.028
2005	Банківська справа	BNP Paribas	Франція	465
2005	Телеком	Вимпелком	Росія/Нідерланди	280
2006	Банківська справа	Креді Агріколь	Франція	262
2006	Банківська справа	ОТР Банк	Угорщина	821
2007	Агропродовольчі товари	Пепсіко	США	542
2007/08	Залізні руди	Євраз	Росія	2.663
2008	Банківська справа	ЮніКредит	Італія	2.076
2008	Банківська справа	Приватний інвестор	Росія	350
2008	Банківська справа	Інтеза Санпаоло	Італія	730
2010	Телеком	Вимпелком	Росія/НЛ	5.515
2010	Енергетика	ТНК-ВР	Росія/Великобританія	313
2011	Сталь	Мечел	Росія	537
2014	Банківська справа	Альфа-Банк	Росія	276

Як ми обговорювали в інших дослідженнях, існують розвинені напівколоніальні країни, в яких, незважаючи на те, що в них зрештою домінують іноземні держави та монополії, є внутрішні корпорації, які здійснюють значні інвестиції за кордоном. [100] В Україні це, безумовно, не так. Деякі українські олігархи можуть робити деякі "іноземні інвестиції", але зазвичай це скоріше форма контрабандного вивезення грошей за кордон. Погляд на останні дані ЮНКТАД - як за потоками ПІІ, так і запасами ПІІ - показує, що будь-які іноземні інвестиції українських капіталістів абсолютно незначні в порівнянні з іноземними інвестиціями в Україні. (Див. Таблиці 11 та 12)

Таблиця 11. Потоки ПІІ, Україна, 2016-2021 рр. (млн. дол.) [101]

Приплив ПІІ						Відтік ПІІ					
2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
4055	3727	4732	6017	-36	6549	100	281	-127	842	22	-198

Таблиця 12. Запаси ПІІ, Україна, 2000-2021 (млн. дол.) [102]

Фонд вхідних ПІІ			Фонд вихідних ПІІ		
2000	2010	2021	2000	2010	2021
3.875	52.872	62.131	170	6,548	-295

Щоб заповнити баланс, іноземний капітал – як із Західної Європи, так і з Росії – відіграє сильну роль в економіці України та отримує вигоду з дешевої вартості робочої сили в країні. Вони присутні у банківському секторі, а також у кількох виробничих галузях. На відміну від цього реальних інвестицій українських капіталістів за кордоном практично не існує. Той факт, що імперіалістичні монополії здатні присвоювати додаткову вартість України, ще раз підтверджує напівколоніальний статус країни.

5) Міграція: Україна постачає дешеву робочу силу

Ще однією важливою особливістю України як капіталістичної напівколонії є її роль постачальника дешевої робочої сили – мігрантів. Як ми вже писали у наших роботах, міграція завжди була важливою рисою надексплуатації напівколоніального світу імперіалістичним монополістичним капіталом. Однак цей фактор набув все більшої актуальності з початком кризового періоду капіталізму на початок 1970-х років і, тим більше, з початком глобалізації. [103]

По суті, так само як монополістичний капітал отримує додатковий прибуток з напівколоніального світу, відбувається і присвоєння додаткового прибутку через міграцію. Імперіалістичний капітал отримує прибуток, оплачуючи працю мігрантів нижче вартості їхньої робочої сили декількома способами:

I) Капіталісти можуть експлуатувати мігрантів, часто не несучи жодних витрат або несучи лише обмежені витрати на їх освіту, оскільки мігранти часто отримують освіту у себе на батьківщині. Вартість товару - як вказував радянський економіст-марксист Ісаак І. Рубін - це не тільки продукт праці, що безпосередньо входить до нього, "але й тієї праці, яка необхідна для навчання робітника даній професії". [104] Таким чином, капіталіст надає частину товарної вартості без витрат.

II) Капіталістам часто доводиться не платити або платити у меншому розмірі за пенсійне та соціальне забезпечення мігрантів, оскільки вони мають обмежений доступ до соціальних послуг, а коли вони старіють, то часто повертаються на батьківщину.

III) Капіталісти зазвичай платять мігрантам зарплату, яка значно нижча, ніж зарплата робітників із правлячої країни. Капіталісти можуть експлуатувати їх як дешевшу (порівняно з місцевою) робочу силу через їхнє соціальне становище, яке характеризується національним пригнобленням. Це може бути пов'язане з відсутністю в них прав, якщо вони не є громадянами імперіалістичної держави. Це може бути пов'язано з тим, що рідна мова мігрантів не розглядається як рівна, і тому вони перебувають у вкрай несприятливому становищі на роботі, у школах та у всіх інших сферах життя імперіалістичного суспільства. Або їх пригноблюють через різні форми соціальної дискримінації. Ці форми пригноблення характерні не лише для мігрантів першого покоління, але й для мігрантів другого і третього покоління.

Історично велика українська діаспора існує із 19 століття. Основною причиною такої масової еміграції були погані умови життя, а також національне пригноблення, якого зазнавав український народ – як у Російській імперії, так і в імперії Габсбургів. Як відомо, великоросійський шовінізм не є винаходом Путіна, а має своє історичне коріння в царській імперії. [105] Вже наприкінці XVIII століття імператриця Катерина II писала в листі князю Вяземському: "Ми повинні викоринити непристойну думку [про українців], за якою вони вважають себе зовсім іншим народом, ніж цей [російський]. Малоросія, Ліфляндія та Фінляндія - губернії, керовані підтвердженими їм привілеями, не варто було б порушувати їх усі разом, але все ж таки називати їх іноземними (націями) і поводитися з ними на такій підставі - не просто помилка, а чиста дурість. Ці губернії, також і Смоленська, повинні бути приведені легкими етапами в такий стан, щоб вони стали русифікованими та перестали дивитися на ліс, як вовки." [106]

Зіткнувшись з такою політикою русифікації (або дискримінації в імперії Габсбургів), не дивно, що багато хто покинув свої будинки на той час та оселився в інших країнах, сподіваючись на соціальне зростання.

За деякими даними, українська діаспора налічує до 20 мільйонів людей, які залишили територію сучасної України до здобуття незалежності 1991 року. [107] Ще від чотирьох до семи мільйонів емігрантів залишили країну в період між 1991 та 2014 роками. За оцінками доповіді ООН про міжнародну міграцію, у 2019 році за кордоном як мігранти проживало 5-6 мільйонів українців. [108] Як відомо, кількість українських мігрантів різко зросла з початку путінського вторгнення (Докладніше про це див. нижче).

Багато українських мігрантів - як і мігрантів загалом - служать у приймаючих країнах як дешева робоча сила. Коли ми говоримо "дешева", ми маємо на увазі, що їм платять нижче за вартість їхньої робочої сили. Це не суперечить тому факту, що серед таких українських мігрантів можуть бути і працівники ІКТ із високотехнологічними навичками. Згідно з дослідженням американського аналітичного центру, у 2021 році кількість працівників ІКТ в Україні становитиме 285 000 осіб, що вдвічі більше ніж п'ять років тому. [109] Враховуючи руйнівні умови нинішньої війни, можна очікувати, що західні імперіалістичні монополії залучатимуть таких працівників як робочу силу мігрантів.

Величезні масштаби міграції вже до початку війни також відображаються у великому обсязі коштів, які українські мігранти відправляють своїм сім'ям на батьківщину. Такі грошові перекази становили майже 10% ВВП України у 2020 році! [110]

Зрештою, слід коротко зазначити, що в Україні також мешкає багато мігрантів. За оцінками ООН, їхня кількість становить близько п'яти мільйонів. Багато хто, але не всі, розглядає Україну як транзитну країну для міграції до Європейського союзу. [111] Більшість цих мігрантів - близько 3,3

мільйона - походять з Російської Федерації (багато з них з Чечні та інших кавказьких народів, які страждають від жорстоких переслідувань з боку путінського режиму), за ними слідують 250 000 з Білорусі та 226 000 з Казахстану. [112]

V. Україна: Залежна країна, розірвана між великими державами на Сході та Заході

У попередніх розділах ми показали, як за останні три десятиліття Україна стала капіталістичною напівколонією та які її основні характеристики. Тепер необхідно зазначити одну особливу та дуже важливу рису, яка визначає політичний та економічний розвиток цієї країни протягом багатьох років.

Як ми вже зазначали на початку, напівколонії відрізняються від колоній тим, що формально є незалежною державою. Наслідком цього є той факт, що у ряді випадків такі напівколонії підпорядковуються не тільки одній імперіалістичній державі, а й двом і більше. Це справедливо і для України. Проте в даному випадку цей розвиток набув своєрідної форми.

Причина цього полягає в тому, що в Україні домінують великі держави, які перебувають у стані наростаючого конфлікту одна з одною: Європейський союз та США, з одного боку, та Росія, з іншого. Хоча в минулому ці держави співпрацювали з різних питань, вони ніколи не були інтегровані на основі довгострокових союзів (на відміну, наприклад, від США та Західної Європи, які входять до НАТО та інших союзів уже понад сім десятиліть). Більше того, відносини між Росією та західними державами погіршилися після 2014 року та трансформувалися у холодну війну з лютого 2022 року.

У попередньому розділі ми показали значну роль імперіалістичних монополій в економіці України – у торгівлі, іноземних інвестиціях, кредитах тощо. Тут ми докладніше зупинимося на відповідній ролі західноєвропейських, американських та російських корпорацій.

Якщо до 1991 року економіка України була тісно інтегрована з Росією, то після здобуття незалежності ситуація змінилася. У 1990-х роках країна скоротила частку торгівлі з Росією із 80 до 55%. Торгівля з країнами Центральної Європи одночасно скоротилася з 20% до 10%, а торгівля з країнами-членами ЄС зросла з 6% до 20%. [113]

У наступні роки значимість Європейського союзу зросла. Проте Росія залишалася важливим торговим партнером, насамперед, для імпорту енергоносіїв, але й як напрям для експорту. (Див. Таблицю 13)

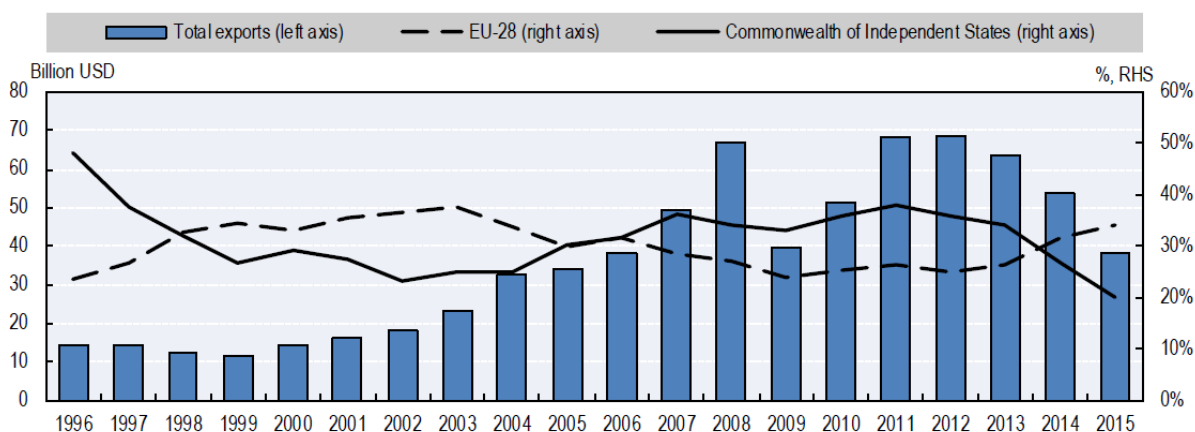
Таблиця 13. Відсоткова частка українського експорту за напрямками [114]

	1995	2000	2005	2010-11	2012-13	2015
Росія	43	24	22	22	26	13
ЄС	20	29	27	22	24	34

Однак, якщо взяти в цілому держави колишнього СРСР – так звану Співдружність Незалежних Держав (СНД) – ми побачимо, що східні країни залишалися важливими напрямками експорту в останнє десятиліття. ОЕСР у дослідженні з економіки України, опублікованому кілька років тому, наголосила на наступному: "Експорт на традиційні ринки Співдружності Незалежних Держав (СНД) останніми роками помітно знизився, і в 2015 році на ЄС припадало більше третини

експортної виручки". Однак, незважаючи на конфлікт, що продовжується, на частку Російської Федерації, як і раніше, припадає найбільша частина експорту України - 13% у 2015 році, за нею йдуть Туреччина (7,3%), Китайська Народна Республіка (6,3%), Єгипет (5,5%) та Італія (5,2%). Імпорт переважно здійснюється з країн ЄС (41% у 2015 році) та країн СНД (28%)". [115] (Див. малюнок 3)

Малюнок 3. Динаміка українського експорту, 1996-2015 [116]

Доступ на східні ринки (Росія, Білорусь та Казахстан) став більш складним після війни на Донбасі у 2014/15 роках, оскільки режим Путіна запровадив обмеження на торгівлю та поїздки до України. Внаслідок цього експорт машинобудівної продукції України до цих країн різко скоротився у період з 2013 по 2018 рік на \$5 144 млн. Хоча Україна змогла збільшити експорт таких товарів до інших країн (ЄС, Китай та США), це не могло компенсувати величезних втрат на східних ринках (+ \$ 863 млн.). [117]

Аналогічну картину ми бачимо, коли йдеться про іноземні інвестиції. Як європейські, так і російські корпорації відіграють ключову роль в економіці України. Марко Бойчун пише: "Російські приватні інвестори, з іншого боку, мали перевагу перед своїми західними колегами у виробничих секторах. До 2008 року вони вже займали провідні позиції у кольоровій металургії, нафтопереробці та нафтохімії, мобільних телекомунікаціях, а також мали сильні позиції у чорній металургії та молочної промисловості. Криза дозволила російським інвесторам придбати нові активи. Наприкінці 2008 року російський державний банк "Зовнішекономбанк" придбав 75 відсотків акцій проблемного "Промінвестбанку". А в січні 2010 року Зовнішекономбанк підтримав успішну пропозицію російських приватних інвесторів про придбання контрольного пакету акцій Індустріального союзу Донбасу, виробника сталі з великими боргами, який колись був одним із обраних Кучмою національних чемпіонів". [118]

Водночас європейські капіталісти займали провідні позиції у банківському секторі. До 2008 року банки шести країн-членів ЄС володіли 30% банківського капіталу, а фінансові установи, розташовані у Росії, – ще 10%. [119] Після кризи 2008 року частка Європи дещо знизилася, тоді як частка російського капіталу зросла до 12%. У той же час ще 6% мали формальне походження на Кіпрі, який є відомим місцем експорту російського капіталу, тому значна частина кіпрських іноземних інвестицій, швидше за все, мала російське походження. [120] До 2014 року частка

неросійських іноземних банків у загальному обсязі банківських активів знизилася до трохи більше 20%, тоді як частка російських банків зросла до 16%. [121]

Не дивно, що настільки потужне економічне становище російських та європейських корпорацій йшло пліч-о-пліч з сильним політичним впливом. Путінський режим використав державний борг України за постачання російського природного газу (оцінюється в 2000 році на суму від \$1,4 млрд. до \$3 млрд.), щоб змусити український уряд погодитися на угоду "борг в обмін на акції" у листопаді 2000 року. Марко Бойчун пише: "Ця угода в перспективі була спрямована на забезпечення контролю російських фірм над українськими транзитними газопроводами до Центральної та Західної Європи. Тим часом інші російські компанії купували великі частки або контрольний пакет акцій великих українських підприємств: Автогаз, який купив Запорізький алюмінієвий комбінат; Лукойл, який купив Одеський нафтопереробний завод, який створив спільне підприємство з Калуським НПЗ та планує придбати 100 українських автозаправних станцій; Тюменська нафтова компанія, яка купила Лисичанський НПЗ та місцеву телекомпанію; комбінат; компанії "Група Альянс", "Альфа Нафта" та "Тат Нафта" беруть участь у приватизації Херсонського, Надвірнянського та Кременчуцького нафтопереробних заводів відповідно". [122]

Аналогічна угода була укладена у квітні 2010 року – так звані Харківські угоди. Ця угода продовжила оренду Севастополя та інших кримських портів російським військово-морським силам до 2042 року в обмін на дешевший газ. У червні того ж року Верховна Рада виключила мету вступу до НАТО зі стратегії національної безпеки країни, відновивши тим самим її позаблоковий статус. Крім того, уряд Януковича погодився на переговори щодо більш тісної співпраці між газовою, оборонною, аерокосмічною та авіаційною промисловістю країн. [123]

Аналогічно західні держави використовували свій вплив, щоб поставити Україну під свій контроль. У результаті в 2008 році Україна подала заявку на інтеграцію в рамках Плану дій щодо членства в НАТО, незважаючи на незначну підтримку цього в населення. Аналогічним чином, Україна розпочала переговори з ЄС у 2012 році та уклала "Угоду про асоціацію Європейського союзу та України" у 2014 році. Фактично, питання про асоціацію з ЄС було ключовим гаслом правого руху "Майдан", який закликав до повалення уряду Януковича, оскільки останній скасував переговори з ЄС і шукав аналогічну угоду з очолюваним Росією альянсом, який мав би називатися Євразійським економічним союзом.

Такі спроби як Росії, так і ЄС (або США) стали важливим чинником руйнівного розвитку подій в Україні з 2014 року. Внаслідок конфлікту загинуло не менше 10 000 осіб, не менше 23 500 осіб отримали поранення. Близько мільйона людей були змушені залишити свої будинки.

2014 року проросійські сили взяли під свій контроль значні території Донбасу, що фактично передало контроль над їхніми ресурсами режиму Путіна. З цього моменту, за оцінками, 78% промислових потужностей у Донецьку та близько 84% у Луганську перебували за межами контрольованих урядом територій (хоча Росія могла лише обмежено використовувати свої завоювання, оскільки більша їх частина була зруйнована чи пошкоджена). [124]

Загалом Україна вже багато років є напівколоніальною країною, що роздирається між великими державами, залученими до конфлікту, що постійно загострюється. Ці держави - переважно Росія та Європейський союз (плюс США) - намагаються якнайбільше використовувати ресурси країни і водночас підкорити її своїй сфері впливу.

VI. Прагнення Росії колонізувати Україну з лютого 2022 року та зусилля НАТО щодо збільшення свого впливу

Напад Росії на Україну у лютому 2022 року відкрив нову ситуацію. Це пряма спроба грубою силою підкорити собі Україну та перетворити країну на колонію. Цілком логічно, що ця агресивна війна мобілізувала та об'єднала населення у опорі цій небезпеці варварського національного гноблення. Якщо до початка війни серед населення сходу України існував русофільський сектор - який, однак, був навіть меншістю в цьому регіоні і, додамо, не піддавався серйозному національному гнобленню, як це люблять стверджувати путіністи [125], то тепер ситуація повністю змінилася. Сьогодні український народ сповнений рішучості не допустити перетворення своєї країни на колонію російського імперіалізму.

Тут ми не повторюватимемо наш аналіз війни, який ми виклали у численних документах. Ми обмежимося лише підбиттям найважливіших підсумків війни для майбутніх перспектив України. При цьому ми не маємо на увазі міркування про всілякі можливі сценарії, що в будь-якому випадку було б безплідною справою. Мета цієї глави - скоріш окреслити деякі фундаментальні напрями розвитку подій, які, на нашу думку, вплинуть на майбутнє країни.

Як ми вже зазначали у двох нещодавно опублікованих статтях, безперечно, нинішня війна різко погіршила соціально-економічне становище країни. [126] Оскільки йдеться про війну, що триває з невизначеною перспективою, неможливо зробити будь-який конкретний прогноз. Проте можна впевнено сказати, що Україні загрожує руйнівне знищення всього суспільства, яке відкидає країну назад у її розвитку.

За розрахунками Світового банку, 2022 року економіка України скоротиться приблизно на 35%. Більшість інфраструктури країни було зруйновано внаслідок безперервних російських ракетних атак та атак безпілотників, які відбуваються регулярно. Хоча точну суму збитків оцінити складно, немає сумнівів, що вона є гігантською. Згідно з нещодавно опублікованими оцінками, було пошкоджено 40% житла, 30% електростанцій та 33% інфраструктури, включаючи 305 мостів, 19 аеропортів, 57 залізничних станцій та 24 000 кілометрів доріг. Крім того, Росія захопила або знищила 4 000 телекомунікаційних станцій, 60 000 кілометрів інтернет-ліній та 18 телевізійних та радіомовних антен. [127]

Світовий банк деякий час тому спочатку підрахував, що для відновлення та реконструкції України необхідно не менше 349 млрд. дол. [128] А інші дослідження оцінюють витрати на відновлення України до 1 трильйона доларів!

Звісно, такі масштабні руйнації мають катастрофічні соціальні наслідки. За оцінками Світового банку, до кінця 2023 року кількість українців, які перебувають у крайній бідності, ймовірно, сягне близько 50% населення! Крім того, Національний банк України повідомляє, що безробіття досягло 35% до другого кварталу 2022 року.

Як ми вже обговорювали у попередньому розділі, понад 5-6 мільйонів українців залишили країну в період між 1991 та 2020 роками. Нинішня війна різко збільшила це число. Згідно з останніми даними, з лютого 2022 року третина населення країни стала переміщеною: 6,5 млн. осіб у межах України та майже 8 млн. як біженці в інших європейських країнах. Ця цифра швидше за все збільшиться, якщо руйнівна війна продовжиться.

Хоча очевидно, що безпосередньою небезпекою для українського народу є загроза жорстокої окупації та колонізації з боку російського імперіалізму, не можна ігнорувати небезпеку, яка походить від західного імперіалізму. Фінансова та військова допомога з боку країн НАТО – це інструменти для того, щоб зробити країну залежною. Очевидно, навряд чи можна критикувати Україну за те, що вона намагається отримати зброю звідусіль, звідки тільки можна. Однак очевидно, що американський та європейський імперіалізм намагається використати будь-яку форму допомоги для посилення свого впливу. І, як не ганебно, у цьому їм допомагають буржуазні лакеї уряду Зеленського.

Зовнішній борг, безумовно, є одним із ключових інструментів західного імперіалізму для посилення поневолення України. Хоча точні цифри заборгованості країни наразі не зрозумілі, немає сумнівів, що відношення зовнішнього боргу України до ВВП, швидше за все, зростатиме. Враховуючи масштабну руйнацію економіки, Україна не зможе обслуговувати свої борги перед імперіалістичними фінансовими інститутами - навіть якщо війна скоро закінчиться. У такій ситуації імперіалістичні "друзі" Києва, швидше за все, цинічно скористаються цією ситуацією та запропонують угоду "борг за капітал". Це означає, що – подібно до того, що Путін нав'язав Україні у 2000 та 2010 роках – Україна повинна буде передати права власності на найбільш цінні сектори своєї економіки.

Насправді кілька аналітичних центрів у США вже почали розробляти плани, як вони могли б використовувати складне становище України в інтересах західних монополій. У січні 2023 року впливовий Центр стратегічних та міжнародних досліджень (CSIS) опублікував змістовне дослідження про Україну, що включає низку рекомендацій щодо неоліберальних реформ, які уряд у Києві має провести якнайшвидше.

Серед ключових пропозицій дослідження CSIS - приватизація державних банків, що залишилися: "Щоб українські банки отримали підтримку з боку МВФ і вирішили загальну проблему підзвітності по всій країні, Україна має працювати над приватизацією більшої частини своєї банківської системи. Чотири з п'яти найбільших банків, що діють у 2020 році, належали державі (...) Загалом, на ці банки припадало 54 відсотки всіх активів банківської системи України". [129] "Продовжувати приділяти особливу увагу приватизації SOE та привести їхню корпоративну реструктуризацію згідно принципів ОЕСР для зниження рівня корупції та підвищення загальної ефективності економіки. Цей крок включає повну реалізацію закону, що дозволяє приватизувати промисловість, прийнятого в 2021 році. Україна повинна зробити пріоритетною подальшу приватизацію банківської галузі, щоб зменшити вплив держави на цей критично важливий сектор та забезпечити рекапіталізацію банківського сектору з метою скорочення обсягу непрацюючих кредитів та збільшення ліквідності для поновлення та зростання бізнесу із системи, їх врегулювання та реструктуризації". [130]

Другий сектор, який американський аналітичний центр вважає дуже цінним для західних корпорацій – це земля. Як ми вказували вище, Україна є важливим виробником сільськогосподарської продукції і її експорт став важливим джерелом доходу. Тому CSIS пропонує прискорити процес приватизації та законодавчо дозволити іноземні інвестиції у цей сектор.

"Земельна реформа є однією з областей, на якій Україні та її партнерам необхідно зосередити увагу для підвищення ефективності сільськогосподарського сектору. Приблизно 27 відсотків сільськогосподарських земель України не мають чіткого права власності. До війни робилися зусилля щодо встановлення чіткого права власності на ці землі, але з початком війни ці зусилля

були припинені. У березні 2020 року в Україні було прийнято закон, що скасовує мораторій на продаж сільськогосподарських земель та встановлює нові правила для цього ринку. За новим законом сільськогосподарські землі, що перебувають у державній та муніципальній власності, не підлягають продажу, що обмежує ринок сільськогосподарських земель 28 мільйонами гектарів землі, спочатку приватизованих на початок 1990-х рр. Згідно із законом, купівля землі обмежена 100 гектарами, і до січня 2024 року купівлю можуть здійснювати тільки фізичні особи, після чого юридично зареєстровані українські компанії можуть придбати до 10 000 га землі, але продаж іноземцям залишається під заборонаю. Навіть з урахуванням цих обмежень, за оцінками Світового банку, реформи можуть залучити до сільськогосподарського сектора до \$5 млрд. нових інвестицій". [131]

Автори дослідження CSIS підхоплюють ідею іншого американського аналітичного центру – Німецького фонду Маршалла США (GMF) – про те, що західні імперіалісти мають безпосередньо взяти на себе відповідальність за відновлення України, що, по суті, означає взяти до рук управління економікою країни. GMF пропонує, щоб "першим координатором відновлення був американець зі світовим ім'ям, щоб використати силу та престиж Сполучених Штатів для гарантії створення глобального альянсу з відновлення. (...) Наступні координатори могли б бути європейцями, відбиваючи зростаючу відповідальність ЄС за довгостроковий процес". [132]

Такий американський "координатор відновлення" повинен "спрямовувати зусилля на реконструкцію через спільний секретаріат G7/EU, розташований у Варшаві". [133] Більше того, ці стратеги західного імперіалізму пропонують, щоб після проведення необхідних реформ Україна стала повноправним членом Європейського Союзу у "терміни 10-15 років". [134]

На закінчення цього розділу ми скажемо кілька слів про можливі сценарії майбутнього. По-перше, нам здається очевидним, що Росія може виграти цю війну лише за допомогою грубої сили проти переважно ворожого населення. Існують лише невеликі внутрішні сили - на зразок лакеїв у колишніх "республіках" Донбасу, - на допомогу яких Москва могла б розраховувати. Звичайно, не буде перебільшенням сказати, що Росія матиме не більше місцевої підтримки для окупації України, ніж було в США в їхніх колоніальних підприємствах в Афганістані та Іраку в 2001 та 2003 роках. Навіть якби такий малоімовірний сценарій перемоги Росії мав місце, окупаційні сили негайно зіткнулися б із масованою партизанською війною – те, що вони вже випробували на гіркий смак на окупованих територіях у Донецьку, Луганську, Запоріжжі та Херсоні.

Інший можливий сценарій полягає в тому, що війна закінчиться патовою ситуацією, і країна може бути поділена на два регіони – за аналогією з Північною та Південною Кореєю. У цьому випадку ми побачимо той самий сценарій, який обговорювався раніше, але лише у східному регіоні України.

У разі такого поділу також можливо, хоч і не напевно, що сили НАТО будуть розміщені у західній частині України. Спочатку ці сили можуть не зіткнутися з таким самим ступенем ворожості населення, як їхні російські суперники, оскільки багато українців (помилково) сприймають західні держави як союзників проти російського агресора.

Однак така позиція ухвалення сил НАТО на місцях може швидко змінитися, якщо ці сили - замість боротися проти росіян - служитимуть як війська для захисту лакейського уряду Зеленського (або іншої маріонетки). Це цілком реалістичний сценарій з огляду на умови крайньої бідності, в яких доведеться жити українському народу, і той факт, що імперіалізм США та ЄС спробує

привласнити найцінніші продукти України. Було б не дивно, якби народні маси повстали проти прозахідного уряду у Києві!

Якщо Україні вдасться вигнати російських загарбників, багато залежатиме від того, чи зможуть трудящі втілити цю перемогу у свої повноваження, тобто використовувати свою зброю для експропріації олігархів та іноземних монополій та нав'язування власного уряду. Соціалісти відстоюватимуть таку перспективу і працюватимуть над тим, щоб уникнути ситуації, коли маси настільки виснажені війною на виснаження, що пасивно приймають спроби іноземних та вітчизняних капіталістів та політиків вкрасти плоди народної перемоги.

Це підводить нас до останнього зауваження з цього питання. Зрозуміло, що поки триває війна, будь-які серйозні зусилля щодо відновлення України за допомогою західних держав ілюзорні. Однак, навіть якщо в якийсь момент вдасться досягти перемир'я, ситуація залишиться вкрай нестабільною. Це не Боснія після Дейтонської угоди 1995 року, де сили НАТО та ЄС спромоглися змусити сербський режим Мілошевича припинити реакційну війну проти боснійського народу! Отже, цілком імовірно, що політична та військова нестабільність у тій чи іншій формі збережеться в найближчому майбутньому. У таких умовах дуже малоймовірно, що західні корпорації здійснюватимуть значні інвестиції.

Деякі люди можуть сподіватися, що Україна зможе пережити європейську версію економічного дива Південної Кореї, яке сталося, незважаючи на ситуацію холодної війни із північним сусідом. Однак, це повна ілюзія! По-перше, імперіалістичні та сталіністські держави змогли створити відносно стабільну ситуацію холодної війни. Суперництво між імперіалістичними великими державами Сходу та Заходу в нинішній історичний період, швидше за все, буде набагато тендітнішим та вибухонебезпечнішим.

По-друге, і це важливіше, ті, хто наївно бажає "південнокорейського майбутнього" України, не повинні забувати, яким був перебіг такого розвитку. Південна Корея з моменту свого заснування наприкінці 1940-х років до 1987 року була військовою диктатурою, всі форми масових протестів жорстко придушувалися, а народні маси десятиліттями жили у злиднях. Тільки після тривалого - починаючи з 1970-х років - потужні західні інвестиції призвели до деякого підвищення рівня життя. [135]

VII. Шлях вперед: Від національного визволення до соціальної революції

У цій брошурі ми показали, що після краху сталінізму в 1991 році Україна стала капіталістичною напівколоніальною країною, яка зазнала надексплуатації та домінування таких великих держав, як Росія, Європейський союз та США. Великі монополії із цих імперіалістичних країн грабували Україну за допомогою корумпованих олігархів – місцевої версії компрадорської буржуазії.

В результаті Україна зuboжила, а її населення скоротилося ще задовго до початку воєнного конфлікту з Росією. Країна сильно заборгувала міжнародним фінансовим інститутам і змушена була відкрити свою економіку для іноземних корпорацій. Її виробнича база, яка була досить розвинена до кінця 1980-х років, значною мірою скоротилася протягом 1990-х та 2000-х років. Таким чином, Україна перетворилася на напівколоніального постачальника сировини для капіталістичного світового ринку. Аналогічним чином, мільйони українців залишили країну і працюють як дешева робоча сила за кордоном.

Така напівколоніальна деформація та підпорядкування України розпочалися невдовзі після того, як вона стала формально незалежною. Іншими словами, це не є результатом подій, що відбулися після 2014 року. Водночас, очевидно, що вторгнення Путіна ще більше погіршило ситуацію. Воно зруйнувало країну та загрожує перетворити Україну з напівколонії на відверту колонію російського імперіалізму.

Найперший обов'язок соціалістів - захищати український народ від вторгнення Путіна та водночас протистояти будь-якому втручанням західних імперіалістичних держав.

Як ми вже говорили у першому розділі, неможливо знайти правильну орієнтацію у бурхливій світовій ситуації без ясного розуміння марксистської теорії імперіалізму та її аналізу відносин між державами. Немає науки без категорій або, як одного разу зауважив Ленін у своїх "Філософських зошитах": "Поняття (пізнання) розкриває сутність (закон причинності, тотожності, відмінності і т.д.) у бутті (у безпосередніх явищах) - такий, власне, загальний хід всього людського пізнання (усієї науки) взагалі." [136]

РКМТ завжди наголошувала, що для того, щоб зайняти правильну позицію у класовій боротьбі – а національно-визвольна війна є частиною такої боротьби – необхідно мати науковий аналіз класового характеру залучених сил. У цьому ми дотримуємося марксистського підходу, як він був розроблений Леніним та Троцьким, які наполягали на важливості визнання класового характеру держав.

"Навчити робітників правильно розуміти класовий характер держави - імперіалістичної, колоніальної, робітничої - і взаємні відносини між ними, а також внутрішні протиріччя в кожному з них, дає можливість робітникам робити правильні практичні висновки із ситуації". [137]

Ми завершимо цю брошуру оглядом перспектив соціалістів. Ми обмежимося лише коротким резюме, оскільки а) у центрі уваги даної брошури – аналіз особливого класового характеру України та б) РКМТ вже опублікував низку документів з цього питання.

1. По-перше, український народ має право боротися з російським вторгненням будь-якими засобами. Їхня війна проти імперіалістичної окупації та національного придушення була та

залишається справедливою боротьбою. Ми підтримуємо зусилля українського народу щодо отримання зброї звідусіль, звідки лише можливо.

2. Найперший обов'язок соціалістів усього світу – підтримати український народ у його боротьбі.
3. Робітники та пригноблені в Україні не повинні довіряти ні буржуазному уряду Зеленського, ні імперіалізму НАТО. Вони мають прагнути до створення власних, незалежних народних рад та ополчень для ведення боротьби за національне визволення під їх контролем.
4. Соціалісти України мають виступати проти всіх форм втручання та прямого чи непрямого панування західних держав. Вони повинні агітувати проти будь-яких кроків щодо вступу до ЄС чи НАТО. Крім того, вони мають закликати уряд списати усі зовнішні борги.
5. Соціалісти в усьому світі, і особливо у західних країнах, мають вести кампанію за списання всіх зовнішніх боргів України. Крім того, вони мають виступати проти розширення НАТО та ЄС.
6. Справжні соціалісти в Росії – на відміну від соціал-патріотів сталінських КППФ, РКРП та ОКП – працюють на поразку "свого" уряду та на воєнну перемогу України. Головний ворог – у себе вдома! Вони продовжуватимуть підтримувати всі масові протести проти війни і прагнутимуть перетворити їх на народні повстання проти путінського режиму.
7. Так само соціалісти всього світу повинні підтримати антивоєнний рух у Росії і, зокрема, антиімперіалістичних соціалістів.
8. Стратегічною метою в Україні є поєднання боротьби проти російського вторгнення з підготовкою незалежної боротьби трудящих проти уряду Зеленського та проти непрямого панування НАТО в Україні. Іншими словами, соціалісти мають виступати за перетворення національно-визвольної боротьби на народну війну проти російського імперіалізму та незалежність від західних держав і водночас виступати за соціальну революцію та створення робітничого та народного уряду в Україні.
9. Такий робітничий та народний уряд боротиметься проти російського імперіалізму до вигнання всіх окупаційних сил. Водночас він протистоятиме втручанням західних держав. Він експропріює олігархів та іноземні монополії. Він націоналізує ключові галузі промисловості, послуг, фінансів та сільського господарства під контролем трудящих, щоб демократично планована економіка могла мобілізувати всі ресурси для війни та виживання (а потім і відновлення) країни. Вона підніме прапор незалежної, соціалістичної України без окупації та олігархів!
10. Крім того, такий робітничий та народний уряд підтримав би боротьбу трудящих та пригноблених народів в інших країнах. Чеченці в Росії, сирійський народ, страйкуючі робітники у Великій Британії та Франції, народні маси в Перу – саме ці маси, що борються за свої права, є природними союзниками українських мас. Боси НАТО та західні капіталісти – вони завжди піклуватимуться лише про власну владу та прибуток.

Маси, яким нема чого втрачати, крім своїх кайданів - в Україні та в усьому світі!

Захистити Україну! Перемогти вторгнення Путіна!

Списати зовнішній борг України!

За незалежну, соціалістичну Україну без окупації та олігархів!

Ані російський, ані західний імперіалізм, а міжнародний соціалізм!

Виноски

[1] Див. про це, наприклад, різні звіти (з фотографіями та відео) на нашому сайті, <https://www.thecommunists.net/rcit/international-workers-aid>. Див. також сайт Міжнародної кампанії допомоги робітникам, www.workers-aid.net. Див. також Надихаючий інтернаціоналістський мітинг проти російського імперіалізму. Сирійські, чеченські та українські мігранти, а також "Російські проти війни" спільно проводять демонстрацію проти режиму Путіна, 25 вересня 2022 року, https://www.thecommunists.net/rcit/internationalist-rally-against-russian-imperialism-25-9-2022/#anker_6

[2] Ми надсилаємо читачів до спеціальної сторінки на нашому сайті, де зібрано понад 150 документів РКІТ щодо української війни та поточного конфлікту НАТО-Росія: <https://www.thecommunists.net/worldwide/global/compilation-of-documents-on-nato-russia-conflict>. Зокрема ми посилаємося на Маніфест RCIT: Війна в Україні: поворотний момент всесвітньо-історичного значення. Соціалісти повинні поєднувати революційний захист України від путінського вторгнення з міжнародною боротьбою проти імперіалізму Росії, а також НАТО та ЄС, 1 березня 2022 р., https://www.thecommunists.net/worldwide/global/manifesto-ukraine-war-a-turning-point-of-world-historic-significance/#anker_6; див. також: Маніфест до перших роковин війни в Україні. Перемогу героїчному українському народові! Перемогти російський імперіалізм! Жодної підтримки натовському імперіалізму! 10 лютого 2023 р., https://www.thecommunists.net/worldwide/global/manifesto-on-first-anniversary-of-ukraine-war/#anker_1

[3] Наприклад, у Сирії з 2015 року; див. про це, наприклад, RCIT: Defend the Syrian Revolution against Russian Imperialism! Зупинити авіаудари США, Великобританії та Франції! Розгромить диктатуру Асада! 9.10.2015, <https://rcitarchive.wordpress.com/worldwide/africa-and-middle-east/defend-syria-against-russia>; Мітинг, присвячений 11-й річниці Сирійської революції 2011 року, 20 березня 2022 року, <https://www.thecommunists.net/rcit/rally-on-11th-anniversary-of-syrian-revolution-20-3-2022>. РКМТ опублікував ряд брошур, заяв та статей про Сирійську революцію, з якими можна ознайомитись у спеціальному підрозділі цього сайту: <https://www.thecommunists.net/worldwide/africa-and-middle-east/collection-of-articles-on-the-syrian-revolution>

[4] Див., наприклад, РКМТ: Солідарність зі визвольною боротьбою чеченського народу! Відкритий лист пригнобленому чеченському народу, лютий 2018 року, <https://www.thecommunists.net/worldwide/europe/solidarity-with-the-liberation-struggle-of-the-chechen-people>; Де РКІТ займає позицію щодо окупації Росією Чечні? <https://www.thecommunists.net/theory/russia-and-chechnya>; Чечня: Мітинг проти вбивства Маміхана Умарова російською службою безпеки, 7 липня 2020 року, <https://www.thecommunists.net/worldwide/europe/chechnya-rally-against-the-murder-of-mamikhan-umarov-by-the-russian-security-service>

[5] РКМТ опублікував безліч документів про капіталізм у Росії та її перетворення на імперіалістичну державу. Найбільш важливими є кілька памфлетів Міхаеля Прьобстинга: Особливості російського імперіалізму. Дослідження російських монополій, вивезення капіталу та надексплуатації у світлі марксистської теорії, 10 серпня 2021 року, https://www.thecommunists.net/theory/the-peculiar-features-of-russian-imperialism/#anker_13; того ж автора: Ленінська теорія імперіалізму та піднесення Росії як великої держави. Про розуміння та нерозуміння сьогоденного міжімперіалістичного суперництва у світлі ленінської теорії імперіалізму. Ще одна відповідь нашим критикам, які заперечують імперіалістичний характер Росії, серпень 2014 року, <http://www.thecommunists.net/theory/imperialism-theory-and-russia>

[6] Росія як велика імперіалістична держава. Формування російського монополістичного капіталу та його імперії – відповідь нашим критикам, 18 березня 2014 року (ця брошура містить документ, написаний у 2001 році, в якому ми вперше дали характеристику Росії як імперіалістичної), <http://www.thecommunists.net/theory/imperialist-russia>; див. також ці есе того ж автора: Росія: Імперіалістична держава чи "негегемоністська імперія в зародковому стані"? Відповідь аргентинському економісту Клаудіо Кацу, в: New Politics, 11 August 2022, at <https://newpol.org/russia-an-imperialist-power-or-a-non-hegemonic-empire-in-gestation-a-reply-to-the-argentinean-economist-claudio-katz-an-essay-with-8-tables>; Російський Imperialism and Its Monopolies, in: New Politics Vol. XVIII No. 4, Whole Number 72, Winter 2022, https://newpol.org/issue_post/russian-imperialism-and-its-monopolies; Ще раз про російський імперіалізм (відповідь критикам). Спростування теорії, яка стверджує, що Росія не є імперіалістичною державою, а скоріше "порівняна з Бразилією та Іраном", 30 березня 2022 року, <https://www.thecommunists.net/theory/once-again-on-russian-imperialism-reply-to-critics>. Див. різні інші документи РКМТ з цього питання на спеціальному підсторінці на сайті РКМТ: <https://www.thecommunists.net/theory/china-russia-as-imperialist-powers>

[7] Дві основні роботи, в яких розглядається теорія імперіалізму та її актуальність для аналізу капіталізму в 21 столітті, - це дві книги Міхаеля Прьобстинга: The Great Robbery of the South. Continuity and Changes in Super-Exploitation of Semi-Colonial World by Monopoly Capital Consequences for Marxist Theory of Imperialism, 2013, <https://www.thecommunists.net/theory/great-robbery-of-the-south> (далі "Pröbsting, 2013"); Anti-Imperialism в Age of Great Power Rivalry. Фактори, що стоять за суперництвом, що прискорюється між США, Китаєм, Росією, ЄС та Японією. Загальна діаграма літератури аналітики та автентичності з Marxist Perspective, RCIT Books, Vienna 2019, <https://www.thecommunists.net/theory/anti-imperialism-in-the-age-of-great-power-rivalry>; тематичні дослідження напівколоніальних країн див. у деяких інших роботах Міхаеля Прьобстинга: Greece: A Modern Semi-Colony. Суперечливий розвиток грецького капіталізму, його невдалі спроби стати малою імперіалістичною державою та її нинішнє становище розвиненої напівколоніальної країни з деякими специфічними особливостями, RCIT Books, Vienna 2015, <https://www.thecommunists.net/theory/greece-semi>; Чи є Туреччина (суб-) імперіалістичною державою? Економічні, політичні та військові особливості турецької держави, її класовий характер та програмні наслідки для соціалістів. Вклад у дискусію серед марксистів, 25 вересня 2022 року, <https://www.thecommunists.net/theory/is-tuerkiye-a-sub-imperialist-power>; Is India a New Emerging Great Power? in: Critique: Journal of Socialist Theory, Volume 48, Issue 1, 2020 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03017605.2019.1706783>; The China-India Conflict: Its Causes and Consequences, Chapter V, August 2017, <https://www.thecommunists.net/theory/china-india-rivalry>

- [8] Найбільш важливими роботами Леніна з імперіалізму є: Імперіалізм та розкол у соціалізмі (1916); у: CW Vol. 23, pp. 105-120; Імперіалізм. Вища стадія капіталізму (1916), LCW Vol. 22, pp. 185-304
- [9] В.І. Ленін: Революційний пролетаріат та право націй на самовизначення (1915); у: LCW 21, p. 409
- [10] В.І. Ленін: Конспект гегелівської науки логіки (1914) в: Зібрання творів, том 38, с. 220
- [11] Карл Маркс: Капітал, том III, MECW том 37, с. 311
- [12] Див., наприклад, примітка Троцького: "Колоніальні та напівколоніальні - і тому відсталі - країни, що охоплюють, звичайно, більшу частину людства, надзвичайно відрізняються одна від одної за ступенем своєї відсталості, являючи собою історичні сходи від кочівництва і навіть канібалізму до найсучаснішої промислової культури: поєднання крайнощів у тій чи іншій мірі характеризує всі відсталі країни, однак ієрархія відсталості, якщо можна вжити такий вираз, визначається питомою вагою елементів варварства та культури в житті кожної колоніальної країни. Мексики, Абіссинія - від Індії чи Китаю. При загальній економічній залежності від імперіалістичної метрополії їхня політична залежність носить в одних випадках характер відкритого колоніального рабства (Індія, Екваторіальна Африка), в інших - прикривається фікцією державної незалежності (Китай, Латинська Америка)". (Лев Троцький: Введення, в: Harold R. Isaacs, The Tragedy of Chinese Revolution [1938], Haymarket Books, Chicago 2009, p. xiv, <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1938/xx/china.htm>)
- [13] Pröbsting, 2013, p. 228
- [14] В.І. Ленін: Конспект гегелівських лекцій з історії філософії; у: LCW 38, p. 256
- [15] Георг Вільгельм Фрідріх Гегель: Наука логіки, (Переклад А.В. Міллера), Humanity Books, New York 1969, p. 826
- [16] Див. Наприклад, Йосип Сталін: Жовтнева революція і тактика російських комуністів (1924), в: Твори І.В. Сталіна, том 6, Видавництво іноземних мов, Москва 1953, с. 374-420; критику теорії "соціалізму в одній країні" див.: Leon Trotsky: Третій Інтернаціонал після Леніна. Проект програми Комуністичного Інтернаціоналу: A Criticism of Fundamentals (1928), Pathfinder Press, New York 1970; див. також у того ж автора: The Revolution Betrayed (1936), Pathfinder Press 1972; див. також Michael Pröbsting: Capitalism Today and Law of Uneven Development: Марксистська традиція та її застосування в даний історичний період, в: Critique: Journal of Socialist Theory, Vol. 44, Issue 4, 2016, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03017605.2016.1236483>
- [17] Leon Trotsky: The Permanent Revolution (1929), Pathfinder Press, New York 1969, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1931/tpr/pr-index.htm>
- [18] Наш аналіз та критику сталінської диктатури див. у книзі, опублікованій нашою попередньою організацією "Ліга за революційний комуністичний інтернаціонал": The Degenerated Revolution: Походження та природа сталінських держав, <https://www.thecommunists.net/theory/stalinism-and-the-degeneration-of-the-revolution>; див. також розділ II у книзі Міхаеля Прьобстинга: Cuba's Revolution Sold Out? Шлях від революції до реставрації капіталізму, RCIT Books, Відень 2013, <https://www.thecommunists.net/theory/cuba-s-revolution-sold-out>

- [19] Див. Наприклад, Leon Trotsky: *The Revolution Betrayed* (1936), Pathfinder Press 1972, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1936/revbet/index.htm>
- [20] Наш аналіз цього процесу див. у наступних документах нашої попередньої організації: Тези про Горбачова, прийняті на конференції MRCI у липні 1987 року, https://www.thecommunists.net/theory/archive-documents-from-the-lrci-and-lfi/#anker_30; LRCI: The Failed Coup in the USSR (серпень 1991 року), https://www.thecommunists.net/theory/archive-documents-from-the-lrci-and-lfi/#anker_5
- [21] Ганс Ван Зон, Андре Батако, Ганна Креславська: Соціально-економічні зміни у Східній Україні. На прикладі Запоріжжя, опубліковане у 1998 році, перевидане у 2018 році видавництвом Routledge, New York 2018, с. 164 (далі "Зон")
- [22] ЮНІДО: Україна, Цілі сталого розвитку. Гідна праця та економічне зростання, 2019, с. 8 (далі "ЮНІДО")
- [23] Анастасія Несветаїлова: З 'Transition' до Розвитку розвитку: The New Periphery в Global Financial Capitalism, в: Neil Robinson (Ed.): *Reforging the Weakest Link. Глобальна політична економія та пострадянські зміни в Росії, Україні та Білорусі*, Routledge, New York 2019, р. 147
- [24] Див. також Олександр Петрик: Історія розвитку грошової системи в Україні, Банк та Кредит № 8, 2006, с. 12
- [25] Цифра за 1999 рік взята з: Marek Dabrowski and Malgorzata Jakubiak: *Sources of Economic Growth in Ukraine after 1998 Currence Crisis and Country's Prospects*, Center for Social and Economic Research, CASE Reports No. 55, Warsaw 2003, р. 9; Цифра за 2006 рік взята з: Vasily Astrov and Peter Navlik: *Розвиток Чорноморського регіону в 21 столітті: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, Center for Transatlantic Relations, Washington, DC. 2008), р. 123; цифри за 2013 та 2018 роки взято з: UNIDO, р. 9
- [26] Роберт С. Кравчук: *Українська політична економія. The First Ten Years*, Palgrave Macmillan, New York 2002, р. 14 (надалі згадується як "Кравчук")
- [27] Надя Лісовська: *Товарна зовнішня торгівля в Росії, Україні та Білорусі*, в: Neil Robinson (Ed.): *Reforging the Weakest Link. Глобальна політична економія та пострадянські зміни в Росії, Україні та Білорусі*, Routledge, New York 2019, р. 86 (далі "Лісовська")
- [28] В офіційній економічній статистиці промисловий сектор включає, окрім обробної промисловості, будівництво, видобуток корисних копалин, електроенергетику, нафтогазову промисловість тощо
- [29] Світовий банк: *Індикатори світового розвитку*, 2021 рік, дані взяті з файлу Excel, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- [30] Кравчук, с. 27
- [31] Marko Wojcun: *Towards a Political Economy of Ukraine. Selected Essays 1990-2015*, ibidem-Verlag, Stuttgart 2020, р. 158 (надалі іменується "Wojcun, 2020")
- [32] ОЕСР: *Огляди інвестиційної політики ОЕСР: Україна 2016*, OECD Publishing, Paris 2016, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264257368-en>, р. 37 (далі називається "OECD 2016")

- [33] Андрій Гладун, Віталій Дудін, Оксана Дутчак, Олександр Кравчук, Михайло Небога, Олександр Одосій, Захар Попович: Альтернативні механізми соціально-економічного розвитку України, Центр соціально-трудо­вих досліджень, Київ 2016, с. 57 (далі "Центр соціально-трудо­вих досліджень")
- [34] Зон, с. 126-132
- [35] Світовий банк: Очікувана тривалість життя при народженні, всього (років) – Україна, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=UA>
- [36] Світовий банк: Рівень смертності, грубий (на 1 000 осіб) – Україна, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CDRT.IN?locations=UA>
- [37] Світовий банк: Рівень народжуваності, загальний (народжень на одну жінку) – Україна, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=UA>
- [38] John P Ruehl: Скільки українських біженців повернуться додому? 14 січня 2023 року <https://asiatimes.com/2023/01/how-many-ukrainian-refugees-will-return-home>
- [39] ОЕСР: Maintaining Momentum of Decentralisation in Ukraine, OECD Multi-level Governance Studies, OECD Publishing, Paris 2018, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301436-en>, р. 50 (далі "ОЕСР 2018")
- [40] Кравчук, с. 22
- [41] Кравчук, с. 23-24
- [42] Коно­р М. Савой, Яніна Стагун: Забезпечення економічної трансформації України Відновлення, реконструкція та модернізація, Центр стратегічних та міжнародних досліджень, січень 2023 року, Звіт Комісії CSIS з економічної реконструкції України, с. 13 (далі "CSIS")
- [43] CSIS, с. 13
- [44] Кравчук, с. 27
- [45] Центр соціально-трудо­вих досліджень, с. 113
- [46] Ми обговорювали це питання у кількох роботах; див. глави "Вивіз капіталу і проблема "кільцевих" прямих іноземних інвестицій" та ""Примарні ПП": Не російська особливість, а глобальний феномен" у згаданій вище брошурі "Особливості російського імперіалізму".
- [47] Центр соціально-трудо­вих досліджень, с. 132
- [48] Олег Гаврилишин: Політична економія незалежної України. Повільний старт, хибний старт та останній шанс? Palgrave Macmillan, London 2017, pp. 214-215 (далі "Гаврилишин")
- [49] Гаврилишин, стор 238
- [50] Marko Bojcsun: Торгівля, інвестиції та борги: інтеграція України у світові ринки, у: Neil Robinson (Ed.): Reforging the Weakest Link. Глобальна політична економія та пострадянські зміни в Росії, Україні та Білорусі, Routledge, New York 2019, р. 53 (далі "Бойкун, 2019"); Кравчук, с. 30
- [51] Гаврилишин, с. 100-101

- [52] Антон Олійник: Building Ukraine From Within. A Sociological, Institutional, i Economic Analysis of Nation-State в Making, ibidem-Verlag, Stuttgart 2018, p. 340 (далі "Олійник")
- [53] Лісовська, с. 86
- [54] Саме там, с. 88
- [55] ОЕСР 2018, с. 49; ОЕСР 2016, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264257368-en>, с. 34
- [56] CSIS, с. 17
- [57] ОЕСР 2018, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301436-en>, с. 49
- [58] Саме там, с. 49
- [59] Slawomir Matuszak: В search of new routes. Зовнішня торгівля України після Революції Гідності Оśrodek Studiów Wschodnich im. Марка Карпія, Центр східних досліджень, OSW Studies Number 75, Варшава 2018, с. 18
- [60] Девід Х. Ноак: Hardliner, Neoliberale, Oligarchen: Der fragwürdige Erfolg der Ukraine, 2. January 2023, <https://www.heise.de/tp/features/Hardliner-Neoliberale-Oligarchen-Der-fragwuer-der-Ukraine-7445797.html>
- [61] Центр соціально-трудових досліджень, с. 72
- [62] CSIS, с. 19
- [63] ЮНІДО, с. 14
- [64] Бойкун, 2020, с. 158
- [65] Бойкун, 2020, с. 99
- [66] Олійник, с. 344-345
- [67] Центр соціально-трудових досліджень, с. 71
- [68] Центр соціально-трудових досліджень, с. 68
- [69] Гаврилишин, с. 242-243
- [70] Див. розділи 6, 7 та 8 у Pröbsting, 2013.
- [71] Бойкун, 2020, с. 213
- [72] Кравчук, с. 33
- [73] Бойкун, 2019, с. 56
- [74] Центр соціально-трудових досліджень, с. 12
- [75] Саме там
- [76] Центр соціально-трудових досліджень, с. 13

- [77] Центр соціально-трудових досліджень, с. 15
- [78] Бойчун, 2020, с. 223
- [79] Марко Бойкун: Витоки української кризи, у: Critique, Vol. 43, Nos. 3-4, 2015, с. 404 (надалі іменується "Војсун, 2015")
- [80] ОЕСР 2016, с. 30
- [81] Світовий банк: Обов'язок центрального уряду (1970-2020), Україна, дані взяті з файлу Excel, <https://data.worldbank.org/indicator/GC.DOD.TOTL.GD.ZS>
- [82] Світовий банк: Запаси зовнішнього боргу (% від ВНД), Україна, Дані взяті з файлу Excel, <https://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.GN.ZS>
- [83] Світовий банк: Запаси зовнішнього боргу (% від ВНД), Україна, Дані взяті з файлу Excel, <https://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.GN.ZS>
- [84] Див. Про це, наприклад, Michael Pröbsting: Україна в борговій пастці імперіалізму. Міжнародні робітничі та народні рухи мають вести кампанію за повне списання зовнішніх боргів України, 9 липня 2022 року, <https://www.thecommunists.net/worldwide/europe/ukraine-in-imperialist-debt-trap>
- [85] Heidi Chow: Час списати зовнішні борги України, 06.04.2022, <https://jacobin.com/2022/03/ukraine-foreign-debt-cancellation-imf-global-finance>
- [86] Кравчук, с. 30
- [87] Кравчук, с. 257
- [88] ОЕСР: Територіальні огляди ОЕСР: Україна 2013, OECD Publishing, 2014, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264204836-en>, р. 34
- [89] ОЕСР, 2016, с. 42
- [90] Бойкун, 2020, с. 221
- [91] Бойкун, 2020, с. 243
- [92] Бойкун, 2015, с. 403-404
- [93] ОЕСР, 2016, с. 138
- [94] ОЕСР 2016, с. 49-50
- [95] ОЕСР 2016, с. 18
- [96] ОЕСР 2016, с. 50
- [97] ОЕСР: Огляди інвестиційної політики: Україна 2011, Огляди інвестиційної політики ОЕСР, Видавництво ОЕСР 2011, <http://dx.doi.org/9789264113503-en>, с. 19
- [98] ОЕСР 2016, с. 17

- [99] ОЕСР 2016, с. 48
- [100] Див., Наприклад, нашу вищезгадану книгу про Грецію або брошури про Туреччину та Індію
- [101] ЮНКТАД: Доповідь про світові інвестиції 2022, с. 210
- [102] ЮНКТАД: Доповідь про світові інвестиції 2022, с. 214
- [103] Крім великого аналізу в нашій книзі "Велике пограбування Півдня" (див. вище), ми також відсилаємо читачів до нашої брошури про надексплуатацію мігрантів (німецькою мовою): Michael Pröbsting: Marxismus, Migration und revolutionäre Integration (2010) in: Revolutionärer Kommunismus, Nr. 7, <http://www.thecommunists.net/publications/werk-7>. Див. також статтю того ж автора: Міграція та надексплуатація: Марксистська теорія та роль міграції в нинішній період капіталістичного занепаду, Критика: Журнал соціалістичної теорії, том 43, № 3-4 (2015), <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03017605.2015.1099846>
- [104] I. I. Rubin: Нариси з теорії вартості Маркса (1928), Black Rose Books, Montreal 1990, p. 165
- [105] Про Пугіна та антиукраїнський шовінізм див., наприклад, згаданий памфлет Міхаеля Прьобстинга: Putin's Poodles (Apologies to All Dogs).
- [106] Цитується по: Костянтин Кононенко: Україна та Росія. Історія економічних відносин між Україною та Росією (1654-1917), The Marquette University Press, Milwaukee 1958, p. 32
- [107] Ірина Лапшина: Україна – еміграція та переміщення у минулому та сьогодні, 08.07.2022, Bundeszentrale für politische Bildung, <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/laenderprofile/english-version-country-profiles/510002/ukraine-emigration-and-displacement-in-past-and-present> (далі "Лапшина")
- [108] Міжнародна організація з міграції ООН: Всесвітня доповідь про міграцію 2020, с. 26 та 281
- [109] CSIS, с. 19
- [110] Paul J. J. Welfens: Вторгнення Росії до України. Економічні виклики, питання ембарго та новий глобальний економічний порядок, Європейський інститут міжнародних економічних відносин, Palgrave Macmillan, Cham 2022, https://doi.org/10.1007/978-3-031-19138-1_13, с. 247
- [111] Міжнародна організація з міграції ООН: Доповідь про світову міграцію 2020, с. 88
- [112] Лапшина
- [113] Войсун, 2020, р. 158
- [114] Гаврилишин, с. 239
- [115] ОЕСР 2018, с. 48
- [116] ОЕСР 2018, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301436-en>, с. 49
- [117] ЮНІДО, с. 15
- [118] Бойкун, 2020, с. 246
- [119] Бойкун, 2015, с. 403

- [120] Бойкун, 2015, с. 403-404
- [121] ОЕСР 2016, с. 49
- [122] Бойкун, 2019, с. 54-55
- [123] Бойкун, 2015, с. 405
- [124] ОЕСР 2018, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301436-en>, с. 61
- [125] Див. Про це, наприклад, РСІТ: "Самовизначення для Донбасу": Реакційне гасло на службі російського імперіалізму. Про історичні, теоретичні та політичні причини, чому це гасло суперечить марксистській програмі національного самовизначення, а також інтересам нинішньої національно-визвольної боротьби українського народу, 27 червня 2022 року, https://www.thecommunists.net/theory/theses-on-donbass/#anker_1
- [126] Див. Michael Pröbsting: Україна в борговій пастці імперіалізму. Міжнародні робітничі та народні рухи мають вести кампанію за повне списання зовнішніх боргів України, 9 липня 2022 року, <https://www.thecommunists.net/worldwide/europe/ukraine-in-imperialist-debt-trap>; того ж автора: Гігантська руйнація українського суспільства, 12 грудня 2022 року, <https://links.org.au/gigantic-destruction-ukrainian-society>. Усі цифри у цьому розділі, якщо не зазначено інше, взяті з цих двох статей, де читачі також можуть знайти джерела цієї інформації
- [127] CSIS, с. 14 та 19
- [128] Якоб Зірм: Ukraine: "Die Entwicklung von 15 Jahren ist ausgelöscht", Die Presse, 03.12.2022, <https://www.diepresse.com/6223189/ukraine-die-entwicklung-von-15-ja-ausgeloescht>
- [129] CSIS, с. 15
- [130] CSIS, с. 27
- [131] CSIS, с. 17
- [132] Ronja Ganster, Jacob Kirkegaard, Thomas Kleine-Brockhoff та Bruce Stoke: Проектування відновлення України в дусі плану Маршалла, Німецький фонд Маршалла США, вересень 2022 року, стор. 17
- [133] CSIS, с. 26
- [134] CSIS, с. 25
- [135] Див. Про це, наприклад, брошуру Міхаеля Прьобстинга: Південна Корея як імперіалістична держава. Про природу південнокорейського монополістичного капіталу та програмні завдання робочого авангарду, що впливають звідси, грудень 2019, <https://www.thecommunists.net/theory/study-on-south-korea-as-an-imperialist-power>
- [136] В.І. Ленін: План гегелівської діалектики (логіки) (1914); в: Зібрання творів т. 38, с. 316
- [137] Четвертий Інтернаціонал: Імперіалістична війна та пролетарська світова революція; Маніфест, прийнятий Надзвичайною конференцією Четвертого Інтернаціоналу у травні 1940 року у: Documents of the Fourth International. The Formative Years (1933-40), Pathfinder Press, New York 1973, p. 327; <http://www.marxists.org/history/etol/document/fi/1938-1949/emergconf/fi-emerg02.htm>